

Klima- og
miljødepartementet

Handlingsplan

Handlingsplan for styrket forvaltning av verneområdene

Jomfruland
nasjonalpark

Velkommen inn

Innhold

1. Innledning	6	4. Tiltak for å fremme friluftsliv og natur- og kulturbasert verdiskaping som reiseliv, og samtidig opprettholde verne- og opplevelsesverdiene	33
2. Hensikten med områdevern og langsiktig bevaring	10	4.1 Merkevaren Norges nasjonalparker	34
3. Forvaltning av verneområdene for å ta vare på naturverdiene	13	4.2 Besøksstrategier	36
3.1 Tilstanden i verneområdene og hvordan vi følger med på denne	13	4.3 Besøksentre og naturveiledning	39
3.2 Hvem forvalter verneområdene?	17	4.4 Nasjonalparkkommuner og -landsbyer .	41
3.3 Prinsipper for forvaltning av verneområdene	18	4.5 Andre ordninger som kan bidra til å styrke forvaltning av verneområdene...	42
3.4 Forvaltnings- og skjøtselsplaner	18	5. Økonomiske og administrative konsekvenser av handlingsplanen	46
3.5 Behov og prioritering av skjøtsel og andre tiltak i verneområder	22		
3.6 Klimaendringer og verneområder	30		

Sammendrag

Regjeringen vil sikre naturmangfoldet og livsgrunnlaget for kommende generasjoner, slik at vi overlater naturen og miljøet vårt i minst like god stand som vi overtok det fra våre forfedre. Regjeringen vil som en del av dette sikre et representativt utvalg av norsk natur. En god forvaltning av verneområder er viktig i denne sammenheng. Regjeringen vil derfor bedre forvaltningen av eksisterende verneområder.

Tilstanden i verneområdene er ikke god nok. I ca 27 % av verneområdene er verneverdiene truet. For å bedre forvaltningen av verneområdene legger regjeringen i denne handlingsplanen blant annet opp til å

- styrke forvaltning av verneområdene ved å ansette flere nasjonalpark- og verneområdeforvaltere
- innrette kartleggingen og overvåkingen i verneområdene slik at vi får nødvendig kunnskap om tilstand og utvikling
- videreføre arbeidet med å lage skjøtsels- og forvaltningsplaner
- oppdatere strategien for bruk av tiltaksmidler innen 2021
- fortsatt prioritere konkrete skjøtsels- og tilretteleggingstiltak i verneområdene

- fortsatt prioritere oppsyn i verneområdene
- gjennomføre skjøtselstiltak som motvirker negative effekter av klimaendringer i verneområder
- sikre at informasjon om og profilering av nasjonalparker og andre verneområder holder høy kvalitet, følger kriteriene for merkevaren Norges nasjonalparker, og er i tråd med det enkelte verneområdes besøksstrategi
- legge til rette for at det utarbeides besøksstrategier for alle nasjonalparker innen 2020
- fortsette utviklingen av besøkssentrene som viktige formidlere om norsk natur og veivisere ut i de store verneområdene
- bidra til at besøkssentrene blir gode møteplasser for samarbeid mellom frivillige organisasjoner, næringsliv og offentlig forvaltning
- oppfordre verneområdestyrene og omkringliggende kommuner til å samarbeide om etablering av gode helhetlige opplevelser, spesielt i nasjonalparkkommuner
- videreføre verdiskapingsprogrammet for villreinfjella

Klipping i Gutulia nasjonalpark. Foto: Bente Rønning, Miljødirektoratet.

Merkevaren Norges nasjonalparker. Skiltene ved parkeringsplassen og turstien til viewpoint Snøhetta på Tverrfjellet, Hjerkinsk landskapsvernområde. Foto: Glenn Musk, Miljødirektoratet.

1. Innledning

Bakgrunnen for denne handlingsplanen er Stortingets behandling av Meld.st.18 (2015-2016) *Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Der ba Stortinget regjeringen legge fram en handlingsplan for økt skjøtsel, kanalisering og tilrettelegging, for å ta vare på naturverdiene og fremme friluftslivet i nasjonalparker og andre store verneområder.

Regjeringen mener det er nødvendig at handlingsplanen omhandler alle typer verneområder fordi det er behov for styrket forvaltning for å sikre bedre ivaretagelse av verneverdiene innenfor alle de ulike

vernekategoriene. Handlingsplanen omfatter verneområder på Fastlands-Norge og omfatter ikke verneområder på Svalbard og Bouvetøya.

Verneområdene omfatter i overkant av 17% av Norges fastlandsareal. Norges 40 nasjonalparker på fastlandet utgjør rundt 10 prosent av arealet. Arealbruken for de øvrige 83 % av landarealet forvaltes i all hovedsak gjennom plan- og bygningsloven.

Verneområdene representerer de mest verdifulle delene av norsk natur.

Verneverdiene er imidlertid truet i ca 27% av områdene. Denne handlingsplanen skal bidra til å forbedre forvaltningen av norske verneområder, slik at tilstanden i verneområdene blir bedre. Dette er viktig for ivaretagelse av naturmangfold i Norge. Naturmangfoldet er grunnlaget for menneskenes liv på jorda. Velfungerende økosystemer er en forutsetning for stabilitet, velferd og vekst. Velfungerende økosystemer renses vann og luft, resirkulerer næringsstoff, binder jordsmonn, demper flommer, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og sørger for pollinering av planter. Naturen medvirker òg til verdiskaping, arbeidsplasser og opplevelser. En mangfoldig natur gir mer robuste økosystemer som er bedre i stand til å tilpasse seg endringer i naturen, blant annet klimaendringene. Ville slektinger til domestiserte planter og trær som vokser i naturen kan for eksempel bevares gjennom forvaltning og skjøtsel av verneområder.

Regjeringen vil sikre naturmangfoldet og livsgrunnlaget for kommende generasjoner, slik at vi overlater naturen og miljøet vårt i minst like god stand som vi overtok det fra våre forfedre. Regjeringen vil som en del av dette sikre et representativt utvalg av norsk natur. En styrket forvaltning av verneområder er viktig i denne sammenheng.

De viktigste truslene mot verneverdiene er i rangert rekkefølge: gjengroing, fremmede arter, forstyrrelser, tekniske inngrep, slitasje og forsøpling. Det er også en utfordring at vi vet for lite om tilstanden i verneområdene og hvordan den utvikler seg, samt hvilke tiltak som er mest effektive for å bedre tilstanden. Hva vi i dag vet om tilstanden i verneområdene og hva som påvirker dem, er nærmere beskrevet i kapittel 3.1.1. For å få bedre kunnskap om tilstand og utvikling i verneområdene vil bedre kartlegging og overvåking bli prioritert. Dette er beskrevet i kap. 3.1.2 og 3.1.3.

For det enkelte verneområdet er det utpekt en forvaltningsmyndighet. Det kan være et nasjonalpark- eller verneområdestyre, en kommune, eller fylkesmannen. De ulike forvaltningsmyndighetene er omtalt i kap. 3.2. I mange verneområder er verneverdiene truet av tekniske inngrep. Det viktigste tiltaket her er en dispensasjonspraksis som ivaretar verneverdiene. Dette er nærmere beskrevet i *Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter*. Prinsipper for forvaltningen er ellers kort beskrevet i kap. 3.3.

En best mulig virkemiddelbruk krever også et godt planverk for det enkelte område. Regjeringen vil videreføre arbeidet med å lage skjøtels- og forvaltningsplaner. Skjøtelsplaner er knyttet til den direkte skjøtelsen av naturverdiene som for eksempel beite, slått og fjerning av fremmede arter. Forvaltningsplaner inneholder også bl.a. beskrivelse av brukerinteresser og håndtering av dispensasjoner. Planlegging av forvaltningen er nærmere beskrevet i kap. 3.4.

Skjøtsel er det viktigste virkemiddelet for å bekjempe de mest utbredte truslene mot verneverdiene: gjengroing og fremmede arter. Begrepet skjøtsel brukes om direkte økologiske tiltak, som beiting, slått, fjerning av fremmede arter og restaurering av natur. Kanalisering av ferdsel ved for eksempel etablering eller omlegging av stier omtales i handlingsplanen som «tilrettelegging», selv om det etter naturmangfoldlovens definisjon også inngår som del av skjøtelsbegrepet. Regjeringen prioriterer konkrete skjøtels- og tilretteleggingstiltak i verneområdene og har økt budsjettmidlene til dette i 2019. Skjøtsel er nærmere beskrevet i kapittel 3.5.

Klimaendringer vil forsterke enkelte av de eksisterende trusselfaktorene som gjengroing og fremmede arter, og gjøre verneverdiene ytterligere sårbare for forstyrrelser, tekniske inngrep mv. Klimatilpassing av verneområdene er nærmere beskrevet i kapittel 3.6.

Regjeringen legger også til grunn at en vernepolitikk som gjennom bruk både bygger opp under verneverdiene og gir grunnlag for verdiskaping, er et viktig virkemiddel i norsk naturforvaltning. Dette gjelder også samisk bruk av naturen. Dette er omtalt i kapittel 4. Mange verneområder har rom for økt besøk, og merkevaren for Norges nasjonalparker vil kunne bidra til økt bruk innenfor rammene av vernet i det enkelte område. Merkevarer vil bidra til å fremme friluftslivet i nasjonalparker og andre store verneområder. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 4.1. Verneverdiene er en del steder truet av slitasje eller forstyrrelser. Virkemidlene for å motvirke slitasje og forstyrrelser er særlig kanalisering av ferdsel til områder som tåler besøk, og tilrettelegging for ferdsel med steinsetting, bruer, klopper og skilting slik at naturen ikke slites ned. Regjeringen prioriterer dette og har økt budsjettmidlene til slike tiltak i 2019. For å innrette virkemiddelbruken best mulig vil regjeringen stimulere til at det utarbeides såkalte besøksstrategier. Besøksstrategiene avklarer hvilke innfartsområder det bør gis informasjon om, hvilke stier og

parkeringsplasser som bør oppgraderes eller etableres, og hvilke områder som har spesielt sårbart naturmangfold og derfor ikke bør ha mye besøk. Prioriteringene for å håndtere slitasje, forstyrrelser og økt besøk er beskrevet i kapittel 4.2.

Regjeringen gir tilskudd til besøksentre for nasjonalparker, våtmarker, villrein og rovdyr. Sentrene inspirerer til friluftsliv ved å gi kunnskap om naturen, og ved å veilede og oppmuntre til å oppleve den. Regjeringen vil bidra til at besøksentrene blir enda bedre møteplasser for samarbeid mellom frivillige organisasjoner, næringsliv og offentlig forvaltning. Regjeringen prioriterer sentrene og har økt budsjettmidlene i 2019 for å forsterke deres arbeid. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 4.3.

For å stimulere til naturbasert verdiskaping i tilknytning til verneområdene vil regjeringen prioritere nasjonalparkkommunene, videreføre tilskudd til verdiskaping basert på naturarven og stimulere verdiskaping knyttet til villreinfjella. Dette er nærmere beskrevet i kapitlene 4.4 og 4.5.

Høsting av naturens goder. Foto: Mari Lise Sjong, Miljødirektoratet

2. Hensikten med områdevern og langsiktig bevaring

Regjeringens politikk for naturmangfold er presentert i Meld. St. 14 (2015-2016), *Natur for livet, handlingsplan for naturmangfold* (heretter omtalt som naturmangfoldmeldingen). Denne ble behandlet i Stortinget våren 2016. Det fremgår av naturmangfoldmeldingen at for å sikre et representativt utvalg av norsk natur for fremtiden, vil regjeringen blant annet bedre forvaltningen av de eksisterende verneområdene, herunder ved å effektivisere og målrette forvaltningen, for å sikre verneverdiene og for at verneområdene bedre skal tåle klimaendringer og økt bruk. Dette fikk tilslutning fra Stortinget.

Regjeringens politikk for forvaltning av verneområdene skal bidra til at Norge når våre tre nasjonale mål for naturmangfold. Målene er:

- *Økosystemene skal ha god tilstand og levere økosystemtjenester.*
- *Ingen arter og naturtyper skal utryddes, og utviklingen til truede og nær truede arter og naturtyper skal bedres.*
- *Et representativt utvalg av norsk natur skal tas vare på for kommende generasjoner.*

Vern av områder etter naturmangfoldloven gir en tverrsektoriell og langsiktig bevaring av naturmangfold. At bevaringen er tverrsektoriell betyr at den gir beskyttelse mot inngrep fra alle sektorer. Områdevern er, sammen med virkemiddelet «prioritert art», de eneste virkemidlene som gir en slik beskyttelse.

Stortinget har gitt føringer for gjennomføring av verneplaner, som for eksempel gjennom behandlingene av St.meld nr. 68 (1980-81) *Vern av norsk natur*, St.meld nr. 62 (1991-92) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge* (nasjonalparkplanen), naturmangfoldmeldingen og gjennom de årlige budsjettproposisjonene. Norge har gjennom konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til å sikre et effektivt og representativt vern av 17 prosent av arealet på land og i ferskvann og 10 prosent av kyst- og havområdene. Forpliktelsen

sier også at områdene skal være bevart gjennom effektivt og hensiktsmessig forvaltede, økologisk representative og godt sammenhengende systemer.

I tillegg til at verneområdene bidrar til at vi når de nasjonale målene nevnt i innledningen, er de mer konkrete målene med å verne områder gjengitt i naturmangfoldloven kapittel V. I hovedsak handler dette om å sikre et representativt utvalg av naturmangfoldet for ettertiden. Naturmangfoldet spenner i denne sammenhengen i skala fra genetisk variasjonsbredde til landskapsvariasjon, og omfatter bl.a. både arter, naturtyper og økologiske sammenhenger og prosesser.

Dagens vernede arealer domineres av høgfjells-økosystemer. Det er underdekning av verneområder særlig i lavlandet og ved kysten.

Tabell 1. Vernet areal på fastlandet i Norge. Tabellen viser tall fra 2017.

	2007	2014	2016	2017
Antall verneområder	2214	2770	2886	2964
Totalt areal vernet (km ²)	46 170	54 866	55 361	55 804
Andel av Norge som er vernet	14,3	16,9	17,1	17,2

Tabell 2. Vernet areal i Norge, etter type verneområde (kilde <https://www.ssb.no/arealvern>). Lofotodden nasjonalpark ble opprettet i juni 2018 slik at det nå er 40 nasjonalparker på fastlands Norge.

2017	Antall verneområder	Andel av totalareal	Vernet areal (km ²)
Nasjonalpark (km ²)	39	9,7	31 294
Naturresevat (km ²)	2265	2,1	6 782
Landskapsvernområde (km ²)	194	5,3	17 231
Andre fredninger	458	0,1	387

3. Forvaltning av verneområdene for å ta vare på naturverdiene

3.1 Tilstanden i verneområdene og hvordan vi følger med på denne

Det overordnede målet til regjeringen er å bedre forvaltningen av verneområdene. For å nå dette målet, er det viktig å ha god kunnskap om ulike trusler mot verneverdiene, og hvordan påvirkningene og tilstanden utvikler seg. Dette gir grunnlag for fortløpende å innrette virkemiddelbruken best mulig.

3.1.1 Nåværende tilstand og påvirkninger

I naturmangfoldmeldingen viser regjeringen til at tilstanden i verneområdene skal være slik at verneformålet opprettholdes eller forbedres for at den skal være i tråd med verneformålet. Dersom dette ikke er tilfelle, må det iverksettes tiltak.

Overvåking av tilstanden i verneområdene har til dels vært mangelfull. Miljødirektoratet utvikler derfor systemet NatStat, som forvaltningsmyndighetene skal bruke for å overvåke og rapportere tilstand til nærmere bestemte naturkvaliteter i verneområdene. Dette gir et godt grunnlag for en effektiv og hensiktsmessig forvaltning av verneområdene.

Riksrevisjonens rapport fra 2006 viste at verneverdiene var truet i om lag 30 % av verneområdene. I 2014 ble verneverdiene i 30 % av verneområdene vurdert som truet av forvaltningsmyndighetene. Tallene i de to undersøkelsene kan ikke sammenliknes

direkte. At prosentandelen lå på samme nivå som i Riksrevisjonens gjennomgang fra 2006, er sannsynligvis tilfeldig. En årsak er at antall verneområder har økt betydelig i denne tiårsperioden. Per 31. desember 2006 var ca. 46 170 km² vernet (ca. 14,3 %), mens tilsvarende tall for 31. desember 2017 var ca. 60 370 km² (ca. 17,2 %). I tillegg er metodikken for vurdering av hva som truer verneverdiene og hvor alvorlig trusselen er, endret, og det er laget nye retningslinjer for hvordan forvaltningsmyndigheten skal gjøre slike vurderinger. Kunnskapen om tilstanden i verneområdene, og dermed grunnlaget for å vurdere trusler, er også generelt forbedret. I 2017 ble det gjort en ny vurdering med samme metode som i 2014. Denne viste at verneverdiene i ca. 27 % av verneområdene er truet. Data fra truethetsvurderinger er en relativt grovmaske vurdering og kan ikke erstatte overvåkingssystem designet etter vitenskapelige prinsipper. Det gir likevel en viss mulighet til å vurdere hvilken effekt bruken av tiltaksmidlene har på utviklingen.

I naturreservatene oppgis gjengroing, fremmede arter og forstyrrelser som de viktigste trusselfaktorene. I områder med gjengroing kreves betydelig årlig innsats i form av skjøtsel som slått, lyngbrenning og beite for at verneverdiene skal kunne ivaretas. Fremmede arter utgjør en trussel i mange områder. Mink utgjør for eksempel en stor trussel for sjøfugl langs store deler av

kysten. Det finnes også flere eksempler på at ikke stedeegne treslag, blant annet sitkagran, sprer seg inn i enkelte verneområder og fortrenger stedegen vegetasjon. Bekjempelse av fremmede arter er tidkrevende og kan være svært kostnadskrevende. Det er behov for å sammenstille eksisterende kunnskap om omfang av spredning inn i verneområder, slik at en kan prioritere innsatsen i de verneområdene hvor dette er en særlig stor utfordring. Forstyrrelser knytter seg for det meste til områder der formålet er å ivareta fugl, særlig gjelder dette verneområder med hekking av sjøfugl.

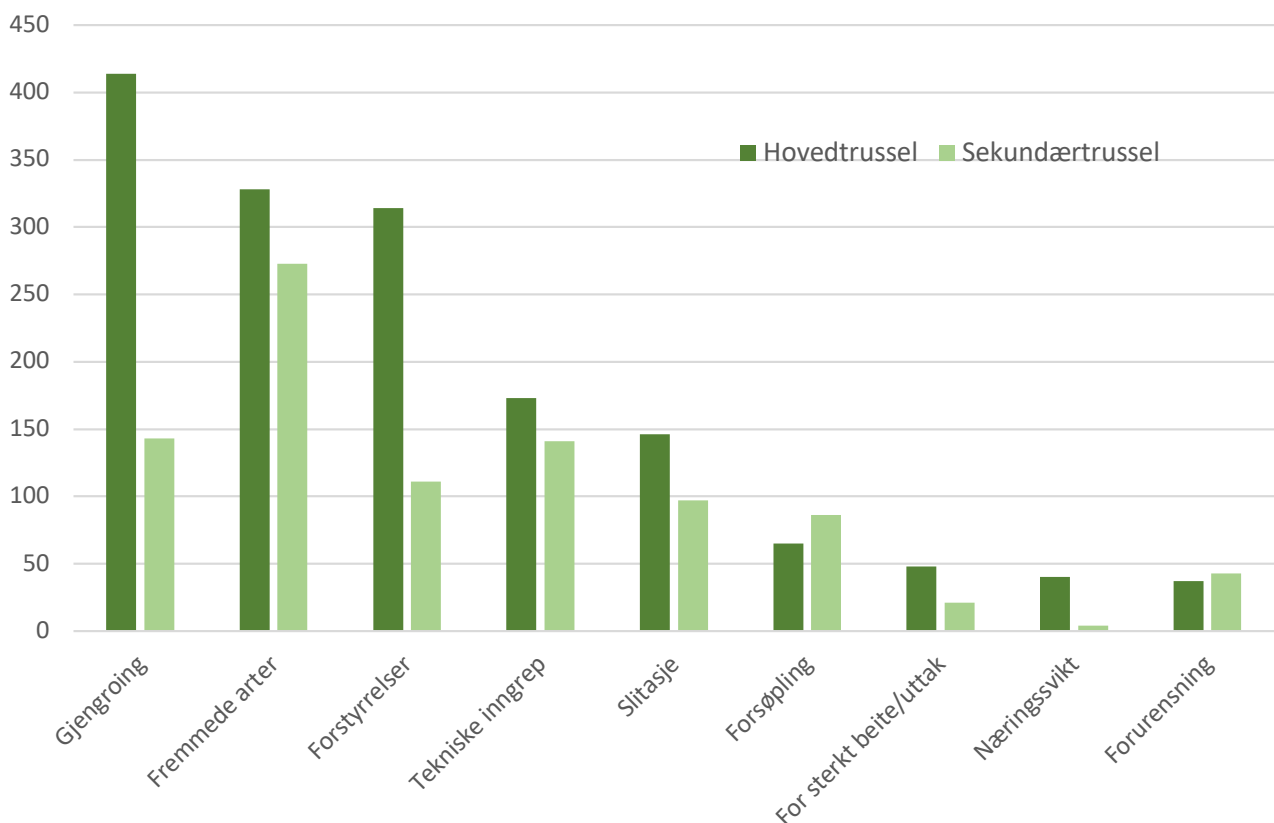

Arealer over hele landet gror igjen. I verneområder ryddes det årlig nye arealer som i etterkant må holdes i hevd med slått eller beite. Foto: SNO

I nasjonalparkene oppgis forstyrrelser og terrengslitasje som de to største truslene mot verneverdiene. I 18 av i alt 40 nasjonalparker på fastlandet, mener forvaltningsmyndigheten at verneverdiene er truet. Forstyrrelser eller slitasje utgjør største trussel i 12 av disse nasjonalparkene. I 15 av 40 nasjonalparker er verneverdiene vurdert som ikke truet. Situasjonen i de øvrige syv nasjonalparkene er enten ukjent eller ikke vurdert.

I landskapsvernområdene oppgis gjengroing, tekniske inngrep og slitasje som de viktigste trusselfaktorene.

Figur 1. Trusselfaktorer i verneområder i Norge pr 31.12.17.

På oppdrag fra Miljødirektoratet har NIBIO utarbeidet et utkast til generell del og mal for hvordan en kan gjennomføre lokale prosesser som fører fram til skjøtselsplan for det helhetlige kulturlandskapet i landskapsvernområder (Bele m.fl. NIBIO rap. 3, nr. 79, 2017). I denne skriver NIBIO:

«Jordbruket sitt kulturlandskap er det landskapet som er forma av menneska sin måte å utnytte dei lokale naturressursane til produksjon av mat på. Beiting og allsidig hausting av vinterfôr gjennom lang tid har sett ulike spor i landskapet og har resultert i eit stort mangfald av kulturavhengige naturtypar. Arealbruken og ressursutnyttinga i det tradisjonelle jordbruket har gjennom fleire hundre år påverka naturen og forma kulturlandskapet slik vi kjenner det i dag. Til saman utgjer alle dei kulturavhengige naturtypane, artane, kulturminna, lokalkunnskapen og dei gamle ferdselsårane eit heilskapleg kulturlandskap.

Beiting, vedhogst og anna ressursutnytting i det tradisjonelle jordbruket har ført til ein sterk reduksjon av skogareala, og mange stader har skoggrensa vorte halden nede. Dette har hatt stor påverknad for heile økosystemet nedanfor den klimatiske skoggrensa, både for landskapet, vegetasjonstypene og artane. Kulturpåverknaden i landskapet har vist seg å vere svært positiv i og med at fleire artar kan finne eigna leveområde (habitat). Menneskeskapte element i landskapet, slik som bygningar, steingjerde og gamle tre kan gi gode levevilkår for lyskrevjande plantar, mosar, lav

og sopp. Blomsterplantar er til dømes viktige for dagsommarfuglane og andre insekt. I neste omgang kan førekomsten av insekt påverke førekomsten av fuglar som linerle og taksvale. Bygningar og steingjerde kan også gi reirplassar for desse fuglane og for flaggermus som treng hulrom å overvintre i. Til saman gjev alle desse ulike artane eit svært levande og verdifullt kulturlandskap.

I Noreg reknar vi med å ha om lag 650-700 engartar idag, det vil seie artar som veks i open eng. Mange av desse kan vi også finne i det vi kan kalle «naturlege opne leveområde», som til dømes i fjellheiane over skoggrensa, på strandberg, elveøyre eller i område som vert utsette for jord- og snøras. Omtrent halvparten av engartane har derimot få eller ingen andre leveområde enn kulturlandskapet. Desse vil difor forsvinne dersom engområda gror igjen, vert nedbygde eller vert lagde om til meir intensiv drift med gjødsling og pløying.

Det biologiske mangfaldet knytt til slike naturtypar er avhengig av at bruken fortset på ein måte som sikrar gode levetilhøve for artane. I kulturlandskap som gror igjen vil det ofte vere naudsynt med restaurering, det vil seie å opne opp att og setje i stand tradisjonelle slåttemarkar, lauvenger og beitemarkar. Også haustingsskogen, kor det vart lauva, styva og risa krev restaurering. I tilknytning til desse kulturavhengige naturtypene finst også ei rekkje kulturminne, som til dømes bygningar, tufter, gjerde og rydningsrøyser.»

3.1.2 Kartlegging

Gode kartdata om natur er avgjørende når tiltak skal planlegges og realiseres. Det pågår et arbeid med å utvikle et økologisk grunnkart for Norge som bl.a. skal legge til rette for raskere og bedre saksbehandling. Det økologiske grunnkartet er ikke ett kartlag, men en samling kartdata med blant annet stedfestet informasjon om naturtyper, arter og landskapstyper. Satsingen skal bidra til at kartene som finnes i dag blir mer tilgjengelige,

i tillegg til at det satses på å innhente mer stedfestet kunnskap om natur som skal inngå i det økologiske grunnkartet. Dette vil også bedre kunnskapen om verneområdene.

Kartlegging i verneområder

Siden 2010 har Miljødirektoratet gjennom basiskartleggingen kartlagt verdinøytralt og arealdekkende i verneområder med bruk av NiN-systemet i verneområder. Videreutvikling til NiN 2.0 og tilpasninger i metoden gjør at

kartleggingen gir nye data som er relevante for forvaltningen av arealene, samtidig som den er ressurseffektiv. Direktoratet jobber med å fase inn en utvalgskartlegging av naturtyper som er prioritert for kartlegging, også i verneområder på land. Arbeidet med naturkartlegging og økologisk grunnkart vil gi viktig kunnskap for å bedre kunne vurdere når målet om representativt vern er oppnådd, og hva som mangler på veien dit.

3.1.3 Overvåking

Overvåking av verneområder skjer gjennom lokal overvåking av bevaringsmål og arealrepresentativ overvåking.

Lokal overvåking av bevaringsmål

Med nær 3000 verneområder er det ikke mulig å ha en fullskala overvåking på detaljnivå i hvert enkelt verneområde. Overvåkingen på områdenivå må være tiltaksrettet, slik at en får grunnlag for å sette inn tiltak der tilstanden er dårlig eller utviklingen går feil vei.

Lokal overvåking av bevaringsmål er basert på kartlegging av verneområder etter NiN-systemet (Natur i Norge). Gjennom slik basiskartlegging får en kunnskap om naturtyper i verneområdene, og kartleggingen omfatter også en vurdering av tilstand knyttet til gjengroing, fremmede arter, slitasje osv. På bakgrunn av slik kartlegging, kan forvaltningsmyndigheten fastsette bevaringsmål for et gitt areal i verneområdet og velge en metodikk for overvåking. Bevaringsmålet skal si hvilken tilstand en ønsker å oppnå for det konkrete arealet. Det danner grunnlag for å vurdere hvilke tiltak som skal settes inn. Etter at tiltak er gjennomført, skal det vurderes hvordan tilstanden har endret seg. Bevaringsmål og data fra overvåking lagres i fagsystemet NatStat. Data fra dette systemet hentes inn i den nye digitale løsningen for forvaltningsplanlegging (se kap. 3.4). Et viktig formål med NatStat er at det skal være mulig å tilpasse overvåking til ulike utfordringer i

ulike typer verneområder. I dag er om lag 800 verneområder helt eller delvis basiskartlagt. I kartleggingen er det prioritert områder der det er grunn til å tro at tilstanden er dårlig, der det er mye bruk eller andre forhold som gjør at forvaltningsmyndigheten ønsker mer kunnskap. Det er ikke aktuelt å basiskartlegge alt vernet areal. Eksempelvis er store deler av de store verneområdene i fjellet lite aktuelle for kartlegging.

Statens naturoppsyn (SNO) har en viktig rolle i arbeidet med overvåking av verneområdene.

Arealrepresentativ overvåking

Selv om det ikke er mulig å ha overvåking på detaljnivå i alle verneområder, er det behov for å ha kunnskap om hvordan tilstanden i verneområdene utvikler seg under ett. For å oppnå dette, brukes såkalt arealrepresentativ overvåking, som er basert på analyser av et nettverk av prøveflater som samlet skal gi et representativt bilde. Det pågår to slike prosjekter som dekker verneområder:

- Arealrepresentativ overvåking av inngrep, drenering og arealendringer i norske verneområder, med spesiell vekt på myr.
- Arealrepresentativ overvåking av skog i verneområder. Overvåkingen er koordinert med Landsskogtakseringens overvåking som overvåker et representativt utvalg av all skog i Norge. Det er de samme parameterne som registreres innenfor og utenfor verneområder. Overvåkingen gir dermed grunnlag for å sammenligne tilstand og utvikling for vernet og ikke-vernede skog og dermed om målene med skogvernet oppnås. Overvåkingen gir viktig kunnskap for forvaltningen av skogvernområder, og man vil kunne følge utviklingen slik at det tidlig kan settes inn tiltak mot trusler i verneområdene. I tillegg gir overvåkingen økt kunnskap om livsmiljøet til truede arter og truede naturtyper i norske skogvernområder. Overvåkingen gir videre et godt kunnskapsgrunnlag i arbeidet med å verne en representativ del av Norges skoger.

Kunnskapen om sjøfugl bygges opp gjennom kartleggings- og overvåkingsprogrammet SEAPOP, inkludert modulen SEATRACK som kartlegger sjøfuglens arealbruk utenom hekkesesongen. Programmet er viktig for å følge utviklingen i bestandene og for å øke forståelsen av mekanismer og økologiske

sammenhenger i økosystemene som har betydning for sjøfuglbestandene. Det legges vekt på å samle data som gjør det mulig å skille effekter av menneskelige inngrep fra det som primært skyldes naturlig variasjon. SEATRACK gir et helt nytt og mer komplett bilde av sjøfuglbestandenes arealbruk gjennom året.

IUCN (International Union for Conservation of Nature), hvor Norge er medlem, har gitt anbefalinger om at landene utarbeider rapporter om forvaltning av verneområder og om oppsatte mål nås. Kunnskap om tilstanden i verneområder vil være et viktig grunnlag for å vurdere måloppnåelse og effektivitet. Regjeringen vil ta initiativ til at en slik rapport også utarbeides for norske verneområder.

Lokal kunnskap, tilhørighet og identitet, kombinert med naturvitenskaplig kunnskap, bidrar til god forvaltning av verneområdene. For nasjonalparkene og de andre store verneområdene på fastlandet er derfor forvaltningsmyndigheten delegert til nasjonalpark- og verneområdestyrer sammensatt av politikere fra berørte kommuner og fylkeskommuner, og representanter oppnevnt av Sametinget der det er aktuelt. En eller flere nasjonalpark-/verneområdeforvalter(e) er sekretariat for styret.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Innrette arbeidet med kartlegging og overvåking i verneområdene slik at vi får nødvendig kunnskap om tilstand og utvikling.
- Gjennomføre basiskartlegging av verneområdene etter NiN (Natur i Norge) for å framskaffe oppdatert kunnskap om arter og naturtyper og tilstand i verneområder der dette vurderes som nødvendig.
- Basere gjennomføringen av forvaltningstiltak i verneområder på basiskartlegging og fastsatte bevaringsmål, og overvåke effekt av tiltak gjennom fagsystemet NatStat.
- Videreføre arealrepresentativ overvåking i verneområder.
- Videreføre og videreutvikle overvåking av tilstand for sjøfugl i verneområder gjennom SEAPOP og annen overvåking.
- Fortsatt prioritere oppsyn i verneområdene.

For de mindre verneområdene, det vil si primært naturreservater, mindre landskapsvernområder og biotopvernområder, delegeres myndigheten til de aktuelle kommunene dersom kommunene selv ønsker det. Øvrige områder, samt alle såkalte Ramsarområder, forvaltes av Fylkesmannen. Ramsarområder er våtmarksområder som Norge har påtatt seg et spesielt ansvar for ved å melde dem inn og få dem godkjent på Ramsarkonvensjonens liste over internasjonalt viktige våtmarksområder, og som derfor forvaltes av staten.

Miljødirektoratet er klagemyndighet for vedtak fattet av forvaltningsmyndighetene. Vedtak kan påklages av parter med rettslig klageinteresse, og av fylkesmannen i berørt fylke der fylkesmannen ikke selv er forvaltningsmyndighet.

3.2 Hvem forvalter verneområdene?

For det enkelte verneområde er det utpekt en forvaltningsmyndighet. Dette kan være et nasjonalpark- eller verneområdestyre, en kommune, eller fylkesmannen.

Om lag 80 prosent av det vernede arealet forvaltes lokalt av nasjonalpark- og verneområdestyrer. Pr. desember 2018 har 60 kommuner ønsket å få delegert

forvaltningsmyndighet for i underkant av 300 mindre verneområder.

I tillegg til ressurser til tiltak, er tilstrekkelig kapasitet i forvaltningen, og at det er kapasitet til å gjennomføre de konkrete tiltakene ute i felt, nødvendig for en god forvaltning av verneområdene. Regjeringen har derfor prioritert midler til flere forvalterstillinger i 2019.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Styrke sekretariatet til nasjonalpark- og verneområdestyret i et utvalg områder i samsvar med Prop. 1 S (2018-2019).

Styremøte i det fri. Verneområdestyret for Trollheimen. Foto: Hege Sæther Moen, verneområdeforvalter.

3.3 Prinsipper for forvaltning av verneområdene

For å sikre en tilpasset forvaltning av det enkelte verneområde, er det viktig å sette mål

som konkretiserer hva som ønskes ivaretatt. Verneformålet framgår av verneforskriften for det enkelte område. I forvaltningsplaner gis det mer detaljerte forvaltningsmål. Måloppnåelsen er også avhengig av hvordan verneforskriftene er utformet og hvordan områdene blir forvaltet i tråd med disse. Områdene må forvaltes slik at verneverdiene blir ivaretatt, både ved å unngå uønskede inngrep og fremme ønsket aktivitet. Verneforskriftene må være tilpasset dagens situasjon og behov.

Miljødirektoratet har utarbeidet veilederen *Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter*, som nærmere beskriver saksbehandlingen ved forvaltning av verneforskrifter. Dokumentet skal være en hjelp for forvaltningsmyndigheten slik at områdene som er vernet etter naturmangfoldloven blir forvaltet på en best mulig måte. Forvaltningen består i å ta vare på området i tråd med verneformålet, og treffe nødvendige tiltak hvis enkelte verneverdier blir truet. Forvaltningen innebærer også å ta stilling til om visse tiltak og aktiviteter kan tillates innenfor verneområdet. En slik dispensasjon forutsetter at det er hjemmel i verneforskriften eller naturmangfoldloven § 48. Veilederen gir nærmere føringer for saksbehandlingen ved søknader om dispensasjon fra verneforskriften, og hvilket handlingsrom forvaltningsmyndigheten har.

Prinsippene for offentlig beslutningstaking i naturmangfoldloven kapittel II gjelder også for forvaltningen av verneområder.

3.4 Forvaltnings- og skjøtelsesplaner

Regjeringen ønsker å bedre tilstanden i verneområdene gjennom god planlegging som gir effektiv og målrettet ressursbruk. I forvaltningen av verneområder er det nødvendig å planlegge og prioritere ulike tiltak for å opprettholde og forbedre tilstanden, tilrettelegge for bruk, kanalisere

ferdsel og liknende. Dette kan for eksempel være skjøtsel, tilrettelegging og informasjon. Slik planlegging og prioritering gjøres gjennom forvaltningsplaner og /eller skjøtelsesplaner, hvor det fastsettes mål og tiltak.

Forvaltningsmyndigheten for verneområdet har ansvar for at forvaltningsmålene fastsatt i forvaltningsplanen nås, blant annet gjennom tiltak og overvåking av områdene. Behov for tiltak kan være ulike i de vernede områdene. Det samme kan brukerinteressene være. En differensiert forvaltning kan derfor være nødvendig.

Tiltak og føringer i forvaltnings- og skjøtelsesplaner må alltid ligge innenfor rammen av verneforskriften og bestemmelsene i naturmangfoldloven. Det er viktig at det tas tilstrekkelig høyde for klimautfordringene når planene utarbeides.

God forvaltningsplanlegging gjennom utarbeidelse av skjøtelses- og forvaltningsplaner, bidrar til at arbeidet med tiltak i verneområder blir mer målrettet og kostnadseffektivt, og det skaper en forutsigbarhet for brukere, grunneiere og andre berørte parter.

Planene utarbeides av forvaltningsmyndigheten. Utarbeidelse av forvaltningsplaner krever gode lokale prosesser med bred involvering. Særlig i de store verneområdene med mange ulike brukergrupper og flere kommuner involvert, er dette tidkrevende prosesser som kan ta flere år.

En forvaltningsplan inneholder normalt en konkretisering og utdyping av bestemmelsene i verneforskriften, gir retningslinjer for saksbehandling og presenterer en plan for tiltak i verneområdet. Forvaltningsplaner inneholder også bl.a. beskrivelse av brukerinteresser og håndtering av disse, herunder dispensasjonspraksis.

En skjøtelsesplan er knyttet til den direkte skjøtelsen av naturverdiene i verneområdet; som for eksempel beite, slått og fjerning av fremmede arter. En skjøtelsesplan kan inngå som del av forvaltningsplanen, men for en del mindre områder er bare en skjøtelsesplan tilstrekkelig.

En besøksstrategi inngår som en del av forvaltningsplanen for områder som skal ha en slik plan. Besøksstrategier kan også utarbeides separat. En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltning for verneområdet. Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn etc.) som er aktuelle for å legge til rette for besøk og lokal verdiskaping, samtidig som verneverdiene opprettholdes i et verneområde. Besøksstrategier er nærmere omtalt i pkt. 4.2.

Et betydelig antall områder som burde hatt forvaltningsplan og/eller skjøtelsesplan mangler fortsatt dette. Miljødirektoratet anslår at omtrent 600 av verneområdene som burde hatt forvaltningsplan mangler slik plan. Det tilsvarende tallet for skjøtelsesplaner er i underkant av 150. I tillegg er det i underkant av 150 verneområder som trenger både forvaltnings- og skjøtelsesplan og mangler én eller begge typer planer. Disse tallene inkluderer ikke verneområder hvor arbeidet med forvaltningsplan er i gang.

Alle nasjonalparker skal ha forvaltningsplan. Av de 40 nasjonalparkene på fastlands-Norge (ikke medregnet Svalbard) mangler fortsatt 14 nasjonalparker forvaltningsplan. Det er også noen nasjonalparker som har svært gamle forvaltningsplaner, og som derfor har behov for revisjon. For nye nasjonalparker og landskapsvernområder skal utkast til forvaltningsplan i foreligge på vernetidspunktet. For naturreservater skal det foreligge utkast til skjøtelsesplan på vernetidspunktet dersom det enten er nødvendig med aktive gjenopprettningstiltak,

eller dersom bruk er en nødvendig forutsetning for å ivareta verneformålet.

På grunn av det betydelige etterslepet i arbeidet med forvaltningsplaner, er det viktig med gode verktøy som kan effektivisere prosessen, og det må gjøres en tydeligere prioritering av områder med størst behov. Det er også viktig at det gis god veiledning til forvaltningsmyndighetene om forvaltningsplanlegging. Miljødirektoratet har ansvar for å ha god kunnskap om skjøtsel og restaurering av natur i verneområder og vil videreutvikle sin kompetanse på dette feltet. De har et veiledningsansvar overfor forvaltningsmyndighetene i denne typen saker.

For å effektivisere forvaltningsplanleggingen, har Miljødirektoratet lansert *Forvaltningsplaner på nett for verneområder* (FPNV). Dette systemet er etablert som et planverktøy og en innsynsløsning for forvaltningsplaner. Systemet henter data også fra andre fagsystemer og datakilder, som Naturbase, Lovdata og NatStat. FPNV har vært tilgjengelig for forvaltningsmyndigheter fra 1.1.2018, og fylkesmannen, nasjonalparkstyret og verneområdestyret skal bruke FPNV ved oppstart av alle nye forvaltningsplaner. Fylkesmannen er bedt om også å oppfordre kommuner med delegert forvaltningsmyndighet om å bruke FPNV. Pr. april 2018 er det gjennom FPNV innledet planarbeid for 22 verneområder i 6 fylker. FPNV finnes på <https://fpmv.naturbase.no/>.

Tabell 3. Oversikt over bruk av penger til forvaltningsplaner

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
NOK	8 463 000	13 277 000	18 055 000	12 460 000	12 095 000	8 225 000	6 500 000	6 196 000	3 600 000	5 000 000	7 000 000

De bevaringsverdige husdyrrasene kan være spesielt godt egnet som beitedyr ved skjøtsel av verneområder. De er ofte mindre og gir dermed færre tråkkskader i terrenget. Flere studier har vist at de bevaringsverdige husdyrrasene beiter mer allsidig i næringsfattig utmark enn moderne raser og har derfor en positiv effekt på naturmangfoldet i utmarksbeitene i verneområdene. De bevaringsverdige husdyrrasene er en del av vår kulturhistorie. Økt bruk av disse rasene til skjøtselformål i verneområder og rundt kulturminner er en god integrering av bevaring av jordbrukets genetiske mangfold, samtidig som det gir et godt helhetsbilde for besøkende og slik har en tilleggsverdi for turisme.

Vestlandsk fjordfe hørte hjemme på Vestlandet, fra Hordaland i sør til Møre i nord. Foto Anna Holene / Norsk genressurscenter / © NIBIO

Når man lager skjøtelses- og forvaltningsplaner er det særlig behov for ressurser til å utarbeide et godt kunnskapsgrunnlag, inkludert vurderinger av trusler og hvor i verneområdene det er behov for å sette inn

tiltak. FPNV vil bidra til at planene ikke blir unødvendig omfattende og at de spisses og konsentreres om det som er tilstrekkelig for å kunne gjennomføre tiltak og god forvaltning av verneområdene.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Videreføre arbeidet med utarbeiding av forvaltnings- og skjøtelsesplaner.
- Legge til rette for at alle nasjonalparker og Ramsarområder får forvaltningsplan innen 2020.
- Legge til rette for at alle verneområder med behov for forvaltningsplan får utarbeidet dette.
- Bruke *Forvaltningsplan på nett for verneområder* for alle nye forvaltningsplaner og ved revisjoner av eldre planer.
- Utrede ytterligere tiltak for å forenkle og effektivisere arbeidet med forvaltningsplaner.

Skjøtsel i verdifullt kulturlandskap - Ijåslått i Mørkridsdalen landskapsvernområde. Foto: SNO

3.5 Behov og prioritering av skjøtsel og andre tiltak i verneområder

Regjeringen ønsker å bedre tilstanden i verneområdene gjennom å prioritere mer midler til tiltak som møter de mest utbredte truslene mot verneverdiene, og har derfor økt midlene til skjøtsel og andre prioriterte tiltak i budsjettet for 2019. I dette kapittelet gis en beskrivelse av finansiering, behov, prioriteringer mellom ulike tiltak og øvrige føringer for fordeling av midler.

Midler til tiltak i verneområder bevilges over statsbudsjettets kapittel 1420 post 31. Midlene skal brukes til tiltak som opprettholder og forbedrer verneverdiene i

verneområdene, som informasjonstiltak og skjøtelses- og tilretteleggingstiltak. Utredninger som er nødvendige for å gjennomføre tiltak dekkes også. Midlene skal brukes i samsvar med nasjonale føringer, og alle tiltak skal være i tråd med godkjent forvaltnings-/skjøtelsesplan for verneområdene og andre relevante styringsdokumenter.

Forvaltningsmyndighetene skal melde inn behov for midler til forvaltnings- og skjøtselstiltak i verneområdene til Miljødirektoratet, som tildeler midlene ut i fra postformål og budsjetttramme. Fylkesmannen melder inn tiltaksbehovene på vegne av kommuner med delegert forvaltningsmyndighet. Forvaltningsmyndighetene disponerer og prioriterer selv bruken av de tildelte midlene, og bestemmer hvem som skal gjennomføre tiltakene. Det kan blant annet være grunneiere, lag og foreninger, entreprenører og Statens naturoppsyn. God kunnskap om naturtypen og anbefalt skjøtelsesmetode, tilgang til riktig utstyr og beitedyr (rase og antall) som skal anvendes, er nødvendig. Det er også av stor betydning at skjøtelsarbeidet gjennomføres til rett tidspunkt på året, og at tiltakene følges opp over tid.

I jordbruksavtalen blir det årlig avsatt midler til å ivareta og skjømte kulturlandskap gjennom regionalt miljøprogram. Områdene kan ligge både inne i og utenfor verneområder.

Tiltakene som omsøkes gjennom midler fra kapittel 1420 post 31, er både skjøtselstiltak (beite, slått, brenning mv.), uttak av fremmede arter, tilrettelegging (stier, klopper m.v.), søppelrydding og informasjonsmateriell.

3.5.1 Dagens situasjon i verneområdene

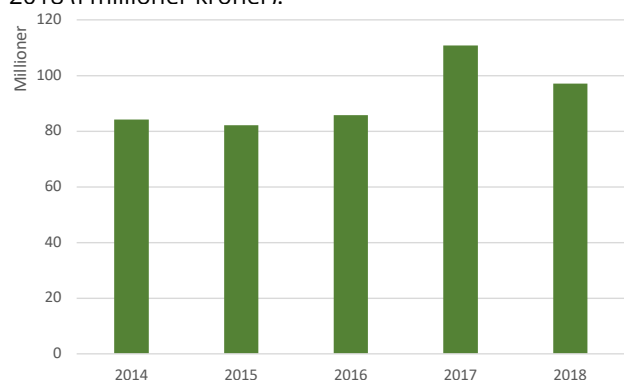
Behovet for tiltak varierer mye fra verneområde til verneområde. Selv om det gjennomføres langt flere tiltak i verneområdene nå enn for noen år tilbake, i hovedsak på grunn av økte bevilgninger på tiltaksposten, er det fortsatt behov for forsterket innsats i en del områder. Innmeldte behov fra forvaltningsmyndighetene er en

indikasjon på udekket behov. Tallene gir imidlertid ikke et helt presist bilde. For det første er det store forskjeller på kapasiteten til de ulike forvaltningsmyndighetene, for det andre er det stor variasjon i utfordringer knyttet til verneområdeforvaltningen i ulike deler av landet. Som en følge av dette varierer også omfanget av innmeldte behov for tiltak betydelig mellom ulike forvaltningsmyndigheter.

I 2017 hadde 63 kommuner delegert forvaltningsmyndighet for verneområder. Disse kommunene meldte til sammen inn behov for om lag 5 millioner kroner til ulike tiltak i verneområder.

Det er relativt stor forskjell på innmeldte behov for midler til skjøtselstiltak mellom nasjonalpark- og verneområdestyrer som forvalter de store områdene, og fylkesmannen og kommunene som forvaltningsmyndighet for de fleste mindre verneområdene. Fylkesmannen meldte i 2017 inn behov for et beløp til skjøtselstiltak som er om lag to og en halv ganger større enn det nasjonalpark- og verneområdestyrene gjorde. Når det gjelder forholdstallet for midler *brukt* til skjøtselstiltak, innrapportert fra forvaltningsmyndighetene, så bruker fylkesmannen fire ganger så mye på skjøtselstiltak som nasjonalpark- og verneområdestyrene.

Figur 2. Innmeldte behov for tiltaksmidler fra 2014 til 2018 (i millioner kroner).

Tabell 4: Innmeldte behov for tiltaksmidler på ulike tiltakskategorier for områder forvaltet av nasjonalpark- og verneområdestyrer, fylkesmenn og kommuner.

Nasjonalpark- og verneområdestyrer

År	Sum omsøkt	Annet		Kartlegging/overvåkning		Skjøtsel/uttak		Tilrettelegging/info	
		Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %
2014	45 008 710	5 435 436	12	4 126 280	9	5 942 512	13	25 636 982	57
2015	49 087 963	4 782 525	10	3 864 250	8	5 864 780	12	31 378 908	64
2016	49 793 960	3 658 648	7	4 034 184	8	7 102 980	14	33 022 387	66
2017	62 011 805	5 765 208	9	6 055 924	10	9 333 501	15	36 193 755	58
2018	45 408 248	4 630 500	10	3 119 016	7	11 992 500	26	23 361 732	51

Fylkesmenn og kommuner

År	Sum omsøkt	Annet		Kartlegging/overvåkning		Skjøtsel/uttak		Tilrettelegging/info	
		Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %
2014	39 232 504	4 135 890	11	1 745 439	4	24 279 325	62	9 071 850	23
2015	32 993 800	6 918 750	21	800 500	2	18 022 550	55	7 252 000	22
2016	35 890 695	4 219 218	12	1 360 000	4	20 764 451	58	9 547 026	27
2017	48 758 046	6 440 506	13	4 114 690	8	22 682 400	47	15 520 450	32
2018	51 669 011	7 580 006	15	2 030 001	4	29 484 500	57	12 574 504	24

Tabell 5. Fordeling av brukte tiltaksmidler på ulike tiltakskategorier for områder forvaltet av nasjonalpark- og verneområdestyrer, fylkesmenn og kommuner.

Nasjonalpark- og verneområdestyrer

År	Sum rapportert brukt	Annet		Kartlegging/overvåkning		Skjøtsel/uttak		Tilrettelegging/info	
		Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %
2014	22 889 742	1 832 605	8,00	1 908 118	8,34	2 793 792	12,21	13 047 765	57,00
2015	15 405 851	1 636 824	10,62	495 984	3,21	2 286 127	14,84	9 354 419	60,71
2016	29 073 427	2 860 657	9,84	2 337 909	8,04	4 261 914	14,66	15 073 318	51,85
2017	34 595 380	2 213 130	6,39	977 240	2,82	5 314 037	15,36	20 688 250	59,80

Fylkesmenn og kommuner

År	Sum rapportert brukt	Annet		Kartlegging/overvåkning		Skjøtsel/uttak		Tilrettelegging/info	
		Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %	Beløp	Andel %
2014	25 567 338	2 311 883	9,04	299 000	1,16	16 225 036	63,46	6 731 419	26,32
2015	19 413 176	2 251 120	11,59	112 000	0,57	12 571 741	64,47	4 278 315	22,03
2016	26 457 145	1 899 986	7,18	180 025	0,68	17 298 931	65,38	6 793 203	25,67
2017	33 194 431	2 896 463	8,72	542 124	1,63	21 512 320	64,80	7 938 124	23,91

Skogrestaurering i Ånuglo naturreservat – eksempel på et prioritert større enkelttiltak

Øya Ånuglo ligger i Tysnes kommune i Hordaland. Berggrunnen er svært næringsrik, og kystfuruskogen her har vært et viktig botanisk forskningsområde. Betydelige mengder norsk gran, sitkagran, edelgran, vestamerikansk hemlokk og lerk har blitt plantet inn, særlig i de mest næringsrike områdene. Området har store miljøkvaliteter der det ikke er plantet fremmede treslag. Et mindre naturreservat har blitt utvidet og dekker nesten hele Ånuglo og flere av naboøyene. Formålet med vernet er å ta vare på et kystnært skogområde med stor variasjon av sjeldne og sårbare naturtyper som kalkfuruskog, kystfuruskog og edellauvskog med vesentlig innslag av bergflette, kristtorn og barlind.

Hele reservatet skal restaureres, ved at all planteskog - som uten unntak ikke er stedeagne treslag på Vestlandet - skal tas ut i løpet av to år (2017 og 2018), og arealene skal i ettertid naturlig revegeteres. Etter skogtaksten stod det ca. 30 000 m³ planteskog på denne eiendommen. Ettersom skogen står på øyer, krever arbeidet

lekterdrift, for å få virket transportert vekk fra området. Dette er kostbart og forutsetter svært omfattende logistikk. Hogsten i 2017 involverte to hogstmaskiner, tre lassbærere, to gravemaskiner, en rigg, en stor lekter, en taubåt og en stor lastebåt, som transporterte mesteparten av tømmeret til markedene i Tyskland.

Restaurering av natur på dette nivået er ressurskrevende. Alternativet ville være å ikke gjøre noe. Da ville den opprinnelige naturen blitt overtatt blant annet av de fremmede treslagene hemlokk og edelgran, som sprer seg kraftig ved selvfrøing fra plantede bestander i slike områder.

Tømmeret fra Ånuglo naturreservat blir her lastet om midtfjords og deretter fraktet til mottak i Tyskland. Foto: Stein Byrkjeland, FMHO

Det er ikke grunn til å tro at de viktigste truslene – gjengroing/endret bruk, fremmede arter, forstyrrelser og slitasje – vil gi mindre utfordringer i årene framover. I tillegg vil det høyst sannsynlig være behov for innsats knyttet til klimaendringer og klimatilpasning også i verneområder.

3.5.2 Løpende skjøtsel og større enkelttiltak

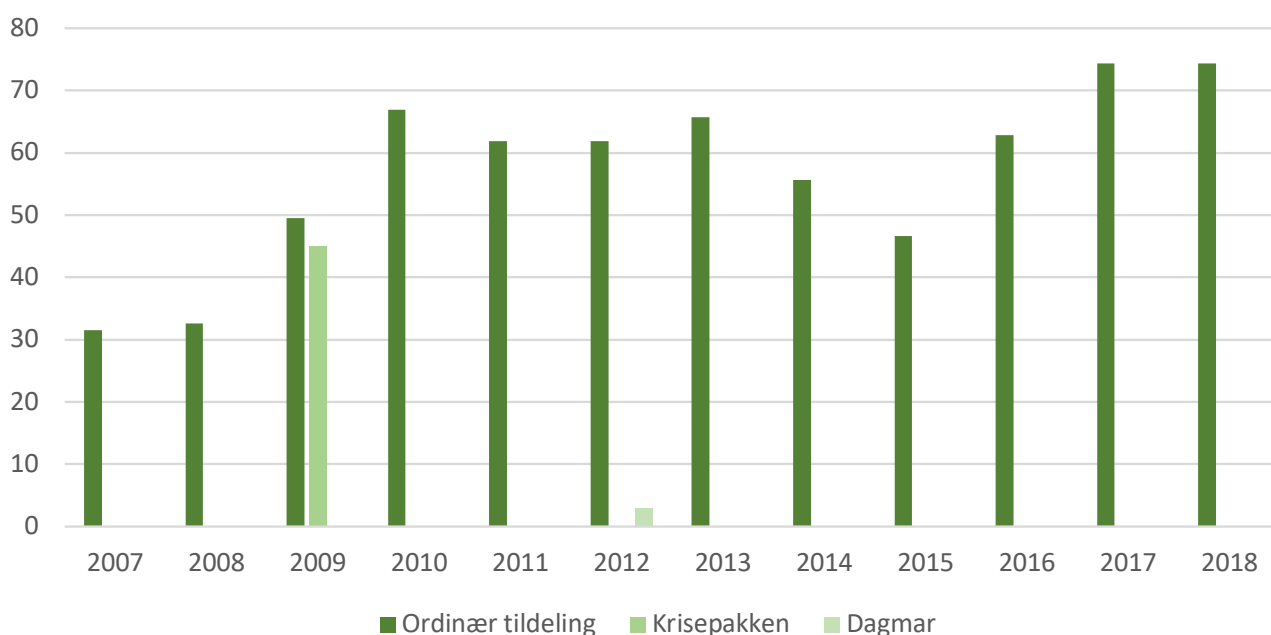
I mange verneområder er det både behov for løpende skjøtsel, altså oppgaver som bør utføres årlig eller med en viss frekvens for å opprettholde tilstanden, og for større enkelttiltak som ikke gjennomføres årlig. Eksempel på løpende skjøtsel er årlig slått av slåttemark, mens eksempel på enkelttiltak kan være fjerning av fremmede arter som rynkerose, kjempespringfrø og parkslirekne og ikke-stedegne treslag. Også slike tiltak krever imidlertid i de aller fleste tilfeller oppfølging over flere år, for å fjerne spirende planter.

I alle verneområdene ble om lag 1/4 av midlene fordelt til skjøtsel brukt på større enkelttiltak og 3/4 brukt til oppfølging av pågående/løpende skjøtselstiltak i 2016.

Ikke-stedegne treslag er en type påvirkningsfaktor hvor behovet for forvaltningsinnsats vil avta etter hvert som de blir fjernet. Per i dag er omfanget imidlertid så stort at vi ikke kan forvente en nedgang i større hogstprosjekter i nær fremtid. Behov for løpende skjøtselstiltak knyttet til å hindre gjengroing, forventes også å holde seg på et høyt nivå.

På bakgrunn av dette forventer vi at forholdet mellom store enkelttiltak og løpende, flerårig skjøtsel vil holde seg relativt stabilt de nærmeste årene, men med variasjoner knyttet til forvaltningsmyndighetenes prioriteringer fra år til år. På lengre sikt vil vi anta at antall større enkelttiltak vil avta, og behovet for løpende skjøtsel vil øke. Selv om det etter hvert blir mindre behov for større enkelttiltak, som for eksempel hugst av større bestander av ikke-stedegne treslag, vil det fortsatt være noe behov for ressurser for å følge opp at slike tiltak får ønsket effekt, eksempelvis gjennom å hindre at artene spirer fra frøbank i jorda eller på annen måte reetablerer seg i området.

Figur 3. Bevilgning over post 1420.30 og 31 (fra 2014 post 1420.31) fra 2007 til 2018.

3.5.3 Prioritering av tiltak

Både forvaltningsmyndighetene i verneområdene og Miljødirektoratet styrer fordelingen av ressurser ut fra *Strategi for bruk av midler til tiltak i verneområder 2015-2020*, utarbeidet av Miljødirektoratet i 2014. Denne strategien legger føringer for hvordan tiltaksmidlene skal prioriteres og er et viktig dokument i dialogen med forvaltningsmyndighetene for verneområdene om tildeling av midler til skjøtels- og tilretteleggingstiltak. Strategien bør revideres når perioden den er laget for utløper, altså innen utgangen av 2020.

Ved fordelingen av tiltaksmidlene til skjøtsel og besøksforvaltning skal tiltakene som gir størst mulig miljøgevinst og som skjer på en mest mulig kostnadseffektiv måte, prioriteres. Tiltak med formål om å redusere trusler mot verneverdiene skal være rettet mot den/de viktigste truslene i det aktuelle området. Det er derfor viktig at en god forvaltnings- eller skjøtelsplan ligger til grunn for prioriteringene. Der det pågår forvaltningsplanprosesser over lang tid, f.eks. for en del av de store verneområdene, skal en flerårig tiltaksplan ligge til grunn for prioriteringene. Tiltaksplanen er en del av forvaltningsplanen, men kan bli oppdatert oftere enn denne.

Midler til løpende skjøtselstiltak, (jf. kap. 3.5.2), skal generelt prioriteres høyere enn nye større enkeltprosjekter. Det finnes imidlertid tilfeller der enkelttiltak bør gjennomføres straks, f.eks. dersom det observeres forekomst av en fremmed art med stort spredningspotensiale innenfor et verneområde. Da kan det være viktig med raske tiltak for å hindre spredning og etablering. Miljødirektoratet arbeider med en tiltaksplan for bekjempelse av fremmede skadelige organismer. Denne skal ferdigstilles våren 2019 og vil inneholde prioriteringer av hvilke fremmede arter som skal bekjempes i en femårsperiode.

Forvaltningsmyndighetene må imidlertid gjøre en konkret tilleggsvurdering av hvilke fremmede arter som er problematiske og må bekjempes i akkurat deres verneområde.

I verneområder der verneformålet trues av manglende skjøtselstiltak, og der det er behov for tiltak på kort sikt (noen få år), vil det normalt ikke være aktuelt å prioritere midler til besøksforvaltningstiltak før det er iverksatt tiltak mot trusselen/truslene og situasjonen er under kontroll. Et unntak fra dette er dersom forstyrrelser er trusselen, og problemet kan løses med besøksforvaltningstiltak.

For besøksforvaltningstiltak prioriteres ferdigstilling av påbegynte tiltak som fremmer eller er nødvendige for å ivareta verneformålet. Tiltak skal være forankret i en besøksstrategi (jf. kap. 4.2.) for det aktuelle verneområdet. Generelt skal tiltak som ivaretar verneverdiene prioriteres foran formidling av verneverdier og tiltak for å fremme friluftslivet.

I tillegg til overstående prinsipper for deling av tiltaksmidler, skal følgende tillegges vekt ved prioritering mellom likeartede tiltak:

- kostnadseffektivitet, ut fra et mål om mest mulig forbedring av tilstand pr. krone
- samfinansiering med andre aktører
- prosjekter som involverer/drives med dugnadsinnsats av grunneiere, frivillige lag og foreninger

3.5.4 Øvrige føringer for deling av midler til tiltak i verneområder

Kartlegging

Tiltaksposten skal i utgangspunktet ikke benyttes til generelle kartlegginger i verneområdene. Kartlegging av naturmangfold i verneområdene skal som utgangspunkt finansieres over kap. 1410

Vestlandsk fjordfe har stor variasjon i farger og tegninger. Noen dyr har horn, men det er også mange uten.
Foto Anna Holene, Norsk genressurssenter, NIBIO.

post 21. Begrensede kartlegginger som er nødvendige for å planlegge skjøtsels- eller tilretteleggingstiltak kan finansieres over midlene til tiltak i verneområder, kap 1420 post 31.

Planavklaring og forprosjektering

For større tiltak som krever planavklaring skal dette foreligge så langt som mulig før tiltaket innmeldes, slik at det ikke gis midler til et tiltak som i realiteten ikke kan igangsettes samme budsjettår. Midler til forprosjektering kan tildeles. Tillatelse fra grunneier skal foreligge før tiltaket blir vurdert, dersom slik tillatelse er nødvendig.

Installasjoner i verneområder

Midler til større besøksanlegg og installasjoner i verneområder må være forankret i besøksstrategi for området for å kunne bli prioritert. Eksempel på et slikt større tiltak er fugletårn. For større installasjoner som fugletårn mv. er det krav om en betydelig samfinansiering fra andre for å kunne prioritere tiltaket. Videre må eierforhold og vedlikeholdsansvar avklares på forhånd.

Tiltak utenfor verneområder

Det vil i noen tilfeller være nødvendig å gjennomføre tiltak både innenfor og utenfor verneområdene for å ivareta verneverdiene innenfor verneområdet. Dette betinger samarbeid og avtale med grunneiere utenfor verneområdet. Det er særlig aktuelt når det gjelder å plassere informasjonstavler mv. ved for eksempel innfallsporter eller parkeringsplasser, utenfor selve vernearealet. Tiltaksmidlene kan brukes også for slike tiltak, selv om selve tiltaket plasseres utenfor det vernede arealet.

Bruk av plantevernmidler i skjøtsel av verneområder

Det vil i noen tilfeller være aktuelt å bruke plantevernmidler i verneområder for å fjerne arter som truer verneverdiene, selv om dette i utgangspunktet er forbudt etter

verneforskriften. Adgang til å bruke slike tiltak følger av hjemmelen til å utøve skjøtsel i naturmangfoldloven § 47. Ved vurdering av om det skal gis midler til slike tiltak må det legges vekt på effekten og kostnaden av metoder for å fjerne fremmede arter eller hindre gjengroing. Store kostnader til gjentatt manuell rydding kan vanskelig forsvares dersom avgrenset og forsvarlig bruk av plantevernmidler kan fjerne trusler fra et verneområde. Kjemikaliebruken må vurderes i forhold til hvor sterkt arten truer verneverdiene på kort og på lengre sikt. Behovet for tiltak og aktuelle metoder må vurderes konkret i det enkelte tilfelle, og det er forvaltningsmyndigheten for det enkelte verneområde som skal foreta disse vurderingene.

Eksempelområder for beste praksis/ Typeområder

For å ivareta naturtyper som er avhengig av skjøtsel og med vekt på regional variasjon, foreslo Miljødirektoratet i *Strategi for bruk av midler til tiltak i verneområder 2015-2020* å utrede en ordning med nasjonale eksempelområder for ulike kulturbetingete naturtyper. Skjøtselen i områdene skal være mer intensiv og dekke større areal enn i andre verneområder. Ved behov for forsknings- og utviklingsarbeid i forbindelse med skjøtselsmetoder, overvåking mv., skal dette legges til disse områdene. Kunnskap fra områdene skal brukes i andre liknende verneområder. Ved begrenset ressurstilgang, skal eksempelområdene prioriteres høyt. Det må først gjennomføres en analyse for å identifisere hvilke områder som skal velges ut. Kriterier som legges til grunn for utvelgelse:

- Området har forvaltningsplan eller skjøtselsplan.
- Området skal ha bevaringsmål, være basiskartlagt og følge et etablert overvåkningssystem.
- Området skal være representativt for den aktuelle regionen.

Lyngbrenning i Skeisneset fuglefredningsområde for å holde kystlyngheia i hevd, Leka kommune, Trøndelag. Foto: Erlend Skutberg, SNO

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Målrette ressursbruken for å redusere andel verneområder der verneverdiene er truet.
- Vektlegge forvaltningsmyndighetenes trusselvurderinger ved prioritering av tiltak, for i størst mulig grad å sikre verneverdiene slik at verneformålet opprettholdes.
- Utarbeide strategier og planer for de viktigste truslene mot verneverdier – fremmede arter, gjengroing og forstyrrelser prioriteres først.
- Legge til rette for at verneområdene kan bidra til bevaring av naturens genetiske mangfold, herunder naturlige forekomster av ville slektinger til kulturplanter.
- Skjøtsel og andre tiltak i verneområder skal være kunnskapsbasert, og kompetansen om skjøtsel skal videreutvikles.
- Prioritere tildeling av midler til tiltak som kan gi økt kunnskap om skjøtsel.
- Utrede ordning med nasjonale eksempelområder for ulike kulturbetingete naturtyper.
- Revidere *Strategi for tiltak i verneområder* innen utgangen av 2020.

Virkemidler over jordbruksavtalen som bidrar til å ivareta kulturlandskap, kan også omfatte områder i nasjonalparker og landskapsvernområder. Landbruksmyndighetene forvalter flere tilskuddsordninger som gir mulighet for støtte til landbruksforetak, til tiltak som tar vare på verdier innenfor kulturlandskap, naturmangfold og kulturminner. De mest sentrale er:

Produksjonstilskudd: Samlebegrep for flere tilskuddsordninger som foretak som driver jordbruksproduksjon kan søke på. Det er blant annet tilskudd til dyr på beite, areal- og kulturlandskapstilskudd.

Regionale miljøprogram: Fylkesmannen forvalter for hvert fylke egen forskrift med prioriteringer i regionalt miljøprogram innenfor syv områder: kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljø- og kulturminne, friluftsliv og tilgjengelighet, avrenning til vassdrag og kyst, utslipp til luft og plantevernmidler. Tilskuddene går blant annet til å utføre slått og beiting som opprettholder kulturlandskapet. Satsingen på seterdrift innenfor regionalt miljøprogram blir styrket i 2019.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL): SMIL-tilskudd går til investerings- og restaureringstiltak for å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapene i jordbruket, samt redusere forurensing fra jordbruket. Et viktig siktemål med ordningen er å få til en mer målretta innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Midlene forvaltes av kommunene basert på lokale tiltaksstrategier.

Oppdatert informasjon om aktuelle tilskuddsordninger i landbruket finnes på nettsidene til Landbruksdirektoratet, fylkesmannen, og den enkelte kommune. I tillegg finnes det ulike fond og andre støtteordninger som kan være aktuelle å søke økonomisk støtte fra, til å ta vare på miljøverdier knyttet til helhetlige kulturlandskap i og utenfor verneområder.

3.6 Klimaendringer og verneområder

3.6.1 Generelt om klimaendringers påvirkning på naturmangfold:

Klimaet har avgjørende betydning for forekomsten og utbredelsen av naturtyper og arter i alle økosystemer.

Høyere temperaturer kommer til å endre artssammensetningen mange steder. Trolig kan nye, sørlige arter som i dag har sin naturlige utbredelse utenfor Norges grenser bli en del av norsk natur. Klimaendringer vil sannsynligvis også føre til at arter som er spesialister erstattes av generalister. Alpine og arktiske arter er mest utsatt for høyere temperaturer, indirekte gjennom tap av leveområder. I likhet med økt nedbør, vil varmere klima gi gunstige forhold for en del sykdomsframkallende organismer, som virus,

bakterier og parasitter, og dermed øke skade- og sykdomsrisiko for mange arter. Dersom det blir mer vind i årene framover og flere tilfeller av uvante vindretninger, kan det gå hardt ut over skog. Uforutsigbarhet og større variasjon i værforhold skaper også stress i dyre- og plantesamfunn, og små bestander er mest sårbare.

Noen negative virkninger av klimaendringene:

- Klimasoner endres relativt raskt, og arter må flytte eller tilpasse seg.
- Økende negativ påvirkning på truede arter og naturtyper, spesielt i fjellet og Arktis.
- En del fremmede arter får bedre vilkår, dette kan fortrenge naturlig forekommende arter og gi økt rom for sykdomsorganismer m.m.

I Norsk rødliste for naturtyper 2018, utarbeidet av Artsdatabanken, er alle typer isbreer på fastlandet i Norge vurdert som truet i kategorien sårbar på grunn av klimaendringer. Her fra Nigardsbreen naturreservat, ved Jostedalsgreen nasjonalpark, høsten 2018. Foto: Line Kristin Larsen, Miljødirektoratet.

- Økt gjengroing i kulturlandskapet.
- Landskapsendringer og påvirkning av naturtyper gjennom ras og flom m.m.
- Varmere vann i ferskvann, kyst og hav som får betydning for forflytning og produksjon
- Økt avrenning av næringsstoffer, mer partikler og mindre lysgjennomtrenging i vann (ferskvann og kystvann), økende havforsuring som påvirker artssammensetning, biologisk produksjon og næringskjeder.

Disse endringene påvirker på ulike vis alle de tre nasjonale målene for naturmangfold, blant annet ved at de kan gi mindre robuste økosystemer, forverre tilstanden for truede arter og naturtyper og true verneverdier i verneområder. Tilpasninger og tiltak er derfor nødvendige for å nå de nasjonale målene for naturmangfold. Tiltak er også viktige av hensyn til at velfungerende økosystemer i god tilstand også kan bidra til å dempe effekten av klimaendringer for øvrige deler av samfunnet.

3.6.2 Klimaendringenes påvirkning på verneområder

Et endret klima vil også påvirke tilstanden i verneområdene. Når temperaturen stiger vil mange arealer bli liggende i en endret klimasone. Vegetasjonen vil vokse høyere opp i fjellet i takt med at temperaturen øker. Dette vil påvirke både naturtyper og arter i verneområdene. Eksempelvis vil arter som er spesialiserte på alpine miljøer i fjellet få redusert sine leveområder og sin utbredelse.

Høyere temperatur vil også kunne gi økte utfordringer knyttet til allerede eksisterende trusler mot verneverdiene, som fremmede arter, gjengroing mv. Klimaendringene kan forventes å gi økt stress for mange av artene og naturtypene i verneområdene, og eventuelt også gi endringer i sammensetningen av arter.

For å minimere de negative effektene av klimaendringer på verneverdiene, må andre negative påvirkninger begrenses mest mulig. Eksempler på dette er arealtap som følge av arealbruksendringer, forstyrrelser, forurensning, forsøpling mv. I områder som er særlig utsatt for klimaendringer bør man i forvaltningen ta ekstra hensyn til klimaeffekter i vurderingen av enkeltsaker og i planlegging av tiltak. Skjøtselstiltak, som fjerning av fremmede arter, kan også være spesielt viktig i verneområder som er utsatt for påvirkning fra klimaendringer.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Forvaltningsplaner skal ha et eget kapittel om forventede eller identifiserte effekter av klimaendringer, som grunnlag for planlegging av konkrete tiltak og vurdering av samlet belastning på verneverdiene.
- Innrette overvåking av verneområder så man kan fange opp effekter av klimaendringer.
- Gjennomføre skjøtselstiltak som motvirker negative effekter av klimaendringer.
- Gjennomføre restaureringstiltak som bidrar til klimatilpasning i våtmarker og andre naturtyper i verneområder.

4. Tiltak for å fremme friluftsliv og natur- og kulturbasert verdiskaping som reiseliv, og samtidig opprettholde verne- og opplevelsesverdiene

Regjeringen legger til grunn at en vernepolitikk som gjennom bruk både bygger opp under verneverdiene og gir grunnlag for verdiskaping, er et viktig virkemiddel i norsk naturforvaltning. Verneområdene representerer store naturverdier som, når de forvaltes i et generasjonsperspektiv og i tråd med verneformålet, er et viktig grunnlag for langsiktig, lokal og naturbasert verdiskaping. Særlig nasjonalparkene og de store landskapsvernområdene utgjør et grunnlag for utvikling av naturbasert reiseliv. Ordningen med lokal forvaltning bidrar til at kommunene kan se forvaltning av verneområdene i sammenheng med kommunens øvrige arealforvaltning etter plan- og bygningsloven og legge til rette for naturbasert reiseliv i og i tilknytning til verneområdene.

Et viktig delformål ved vern av mange av nasjonalparkene har vært disse områdenes betydning for friluftsliv. Mange av nasjonalparkene har også rom for flere besøkende.

I mange verneområder er det også store kulturhistoriske verdier som gir grunnlag for lokal verdiskaping.

I stortingsmeldingene om friluftsliv og om reiseliv er det understreket at regjeringen vil bidra til bedre tilrettelegging for både friluftslivet og for en bærekraftig verdiskaping i nasjonalparkene, samtidig som verneverdiene og opplevelsesverdiene opprettholdes. Tilsvarende er lokal mat og drikke, kulturlandskap, jakt og fiske pekt på som attraktive opplevelser i andre dokumenter som f.eks *Opplevingar for ein kvar smak* (Landbruks- og matdepartementet, 2017). Økt besøk kan samtidig være negativt for samisk bruk av noen områder. Blant annet på grunn av muligheten for økt forstyrrelse av rein, og negativ påvirkning på reindrift. Hvilken tilrettelegging for økt bruk som skal utføres, er i all hovedsak overlatt til de lokale nasjonalpark- og verneområdestyrene. I disse styrene er det samiske representanter i de aktuelle områdene.

Nasjonalparkene er viktige for friluftslivet, men også for naturbasert reiseliv.

Ca. 1 200 naturbaserte reiselivsbedrifter har nasjonalparkene som sitt næringsgrunnlag. Nasjonalparkene er også svært attraktive for utenlandske turister.

I revidert statsbudsjett for 2003 (St.prp. nr. 65 (2002- 2003)) framgår den såkalte «Fjellteksten» om bærekraftig bruk av utmark og fjellområdene i Norge. Her ble potensialet for økt turistmessig bruk av fjellområdene både innenfor og utenfor verneområdene synliggjort. Samtidig ble det fokusert på hvordan dette kan skje uten at natur og kulturhistoriske verdier blir ødelagt. Fjellteksten ble fulgt opp av en handlingsplan for bærekraftig bruk, forvaltning og skjøtsel av verneområder. Denne ble utarbeidet av en bredt sammensatt arbeidsgruppe i 2006 og fulgt opp av Klima- og miljødepartementet med tiltak og bevilgninger i årene etter.

For å få mer kunnskap om hvordan man kan øke verdien av norske verneområder og andre naturområder med spesielle kvaliteter, ble programmet «Naturarven som verdiskaper» gjennomført i perioden 2009–2013. Det ga kunnskap om hvordan Norge kan utvikle naturopplevelser i samspill mellom næringsaktører innenfor reiseliv, lokalsamfunn, forvaltningsmyndigheter og kunnskapsinstitusjoner. Programmet var et samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet, daværende Kommunal- og regionaldepartementet og Miljødirektoratet.

En evaluering av programmet gjennomført av Telemarksforskning, viste at vernet natur er en ressurs for mange lokalsamfunn.

Telemarksforskning så også på hva som skjedde i tilknytning til bedriftene i prosjektområdene.

For programperioden ble det rapportert om 29 nye bedrifter, 138 eksisterende bedrifter har utvidet, 31 nye årsverk, 100 bedrifter med omsetningsvekst og 653 bedrifter var involvert.

Basert på erfaringene fra programmet har Miljødirektoratet utarbeidet en veileder med tips og eksempler på hvordan legge til rette for verdiskaping basert på natur: <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M380/M380.pdf>

Eksempel på merkevaren Norges nasjonalparker: Utkikkspunkt Sognefjellet. Foto: Kari Sveen.

4.1 Merkevaren Norges nasjonalparker

Merkevaren Norges nasjonalparker skal samle alle verneområder, besøksentre, nasjonalparklandsbyer og -kommuner under en felles visuell identitet. Miljødirektoratet har utviklet en designmanual som gir råd og veiledning om bruk av merkevaren. Merkevaren skal legge til rette for å få flere besøkende inn i nasjonalparkene, der hvor naturen tåler det. Merkevaren skal også bidra til tettere samarbeid mellom forvaltningsmyndighetene, kommunene, reiselivsnæringen og friluftslivsorganisasjonene. Det stilles høye krav til kvalitet, og kravene er like for alle aktører. Merkevaren er fleksibel, men alt skal være enhetlig med tanke på f. eks. design, språk og kart.

Verneområder skal ha en besøksstrategi før merkevaren kan implementeres i det aktuelle området. Omfanget av besøksstrategiene vil avhenge blant annet av områdets kompleksitet og besøkstrykk. I implementeringen av merkevaren prioriteres verneområder som er bynære, som har eller tåler mye besøk, eller som har særlig sårbare naturverdier der kanalisering kan være viktig.

I friluftslivsmeldingen la regjeringen vekt på at den vil bidra til at merkevare- og kommunikasjonsstrategien brukes aktivt

for å gjøre nasjonalparkene enda mer attraktive som friluftslivsområder og reisemål. Etablering av informasjonspunkter, utkikkspunkter og tilrettelegging for at personer med lite friluftslivserfaring kan gå kortere turer i områdene, er viktige elementer i strategien. Formidling og markedsføring av verneområder der det er samiske interesser bør også ha en samisk dimensjon og utarbeides på det samiske språket som brukes i området.

Rondane, Hallingskarvet, Jotunheimen og Varangerhalvøya nasjonalparker har vært pilotområder for å lage besøksstrategier og implementere merkevaren. Erfaringer fra pilotene viser at mange av tiltakene, for eksempel utkikkspunkt og informasjonspunkt krever omfattende prosjektering, involvering av interessenter, produksjon og teknisk arbeid for å gjennomføres. Etablering av utkikkspunkt, informasjonspunkt og startpunkt er de mest kostnadskrevende tiltakene. Det er samtidig ved slike tiltak merkevaren kommer tydeligst til uttrykk og dermed har størst effekt. Realistiske tidsrammer for slike tiltak er derfor inntil to år, men for større innfallsporger kan det ta lenger tid. Mindre tiltak som å sette opp enkle temaplakater eller lage brosjyremateriell er realistisk å gjennomføre innenfor en sesong.

Miljødirektoratet har det overordnede ansvaret for implementeringen av merkevaren Norges nasjonalparker. Dette innebærer bl.a. å påse at den følges ved utarbeidelse av informasjonsmateriell mv. i øvrige deler av verneområdeforvaltningen. Merkevaren gjelder for alle verneområdestyrer, forvaltningsmyndigheter for andre verneområder, de autoriserte besøksentrene, og

Norges nasjonalparklandsbyer og nasjonalparkkommuner. Implementeringen av merkevaren vil skje innenfor de til enhver tid gjeldende økonomiske rammer, og det forutsetter at det finnes tilstrekkelige økonomi- og personalressurser hos alle involverte. Finansiering av tiltakene skjer gjennom de ordinære årlige budsjettene til Miljødirektoratet og aktørenes egne budsjetter.

Portal i Folgefonna nasjonalpark. Foto: Karen Løvfall Våge.

Designmanualen for Norges nasjonalparker finnes på <http://designmanual.norgesnasjonalparker.no/> Der er fargene, skrifttypene, logo og hvordan man lager kart, skilt, brosjyrer osv. vist. Det er føringer for hvordan profilen skal brukes. Logoen er patentert og skal kun benyttes av aktørene som hører inn under merkevaren Norges nasjonalparker.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Sikre at all informasjon om og profilering av nasjonalparker og andre verneområder holder høy kvalitet, følger kriteriene for merkevaren Norges nasjonalparker og er i tråd med verneområdets besøksstrategi.
- Sikre at aktørene under merkevaren fortsetter å følge designmalen for Norges nasjonalparker og gi råd og veiledning i bruken av denne.
- Fortsette å implementere merkevaren Norges nasjonalparker også for Ramsarområder og naturområder med verdensarvstatus.

Portal i Raet Nasjonalpark. Foto: Batfish

4.2 Besøksstrategier

I friluftslivsmeldingen har regjeringen varslet at for å tilrettelegge for økt besøk i nasjonalparkene, vil det bli utviklet besøksstrategier for hver enkelt nasjonalpark. Disse skal utarbeides med utgangspunkt i merkevaren Norges nasjonalparker. Besøksstrategiene skal bidra til at verneverdiene blir ivaretatt i samsvar med verneformålet, og bidra til at nasjonalparkene og andre vernede områder blir attraktive besøksmål, gir enda bedre opplevelser for de besøkende og økt verdiskaping for lokalt nærings- og reiseliv. Målet er høy kvalitet i alle

ledd. Det er særlig viktig med grunnleggende kunnskap om naturverdiene og de besøkende i verneområdet. På bakgrunn av kunnskap kan man gjøre strategisk gode valg som gir bedre vern samtidig som man ønsker besøkende velkommen inn. Det må derfor avsettes tilstrekkelige ressurser til både sårbarhetsvurderinger og brukerundersøkelser som en del av kunnskapsinnhenting.

Besøksstrategiene skal inngå som en del av verneområdenes forvaltningsplan, jf. kap. 3.4. Miljødirektoratet har utarbeidet en veileder for utvikling av besøksstrategier.

Forvaltningsmyndigheten for verneområdet er ansvarlig for å utarbeide forvaltningsplaner/besøksstrategier. Dette skal skje i nært samarbeid med berørte parter som kommuner, lag og organisasjoner, grunneiere og andre sektormyndigheter. I nasjonalparker og store landskapsvernområder er det spesielt viktig å involvere lokale aktører og samiske interesser. Arbeidet med å etablere gode arenaer for dialog og samarbeid med lokale interessenter kan bidra til å løse konflikter på et tidlig stadium og gi en helhetlig forvaltning av verneverdiene. Økt besøk kan påvirke de samiske interessene. I områder der det er aktuelt, er det viktig å ha god dialog med samiske interesser. Kommunen er en særlig viktig aktør, slik at det blir en god sammenheng mellom besøksforvaltningen innenfor verneområdene og arealplanleggingen utenfor verneområdene.

Besøksstrategier er et nyttig verktøy i alle typer verneområder. Slike strategier bidrar til å legge til rette for besøkende, formidle naturverdier og kanalisere trafikk vekk fra sårbare områder. Strategiene må imidlertid tilpasses hvor mange som benytter eller forventes å benytte området. I designmanualen finnes det derfor også en mal for å lage en enkel besøksstrategi.

Taulag på Smørstabbreen, Jotunheimen Nasjonalpark. Foto: Kristin Nergaard Berg.

Miljødirektoratet har laget en veileder for besøksforvaltning i norske verneområder.

Den beskriver stegene i utviklingen av en besøksstrategi, hvem som bør involveres, hva som bør utredes, og gir en mal for hvordan en besøksstrategi bør se ut.

En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltning for verneområdet. Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn

etc.) som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at en oppnår størst mulig nytte for alle tre interesser. Dersom det er motstridende målsettinger mellom ivaretagelse av verneverdiene, tilrettelegging for de besøkende og lokal verdiskaping, skal ivaretagelse av verneverdiene tillegges størst vekt. For mer info se: <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M415/M415.pdf>

Besøksstrategiene vil blant annet avklare ved hvilke innfartsområder det bør gis informasjon, hvilke stier og parkeringsplasser som bør oppgraderes eller etableres, og hvilke områder som har spesielt sårbart naturmangfold og derfor ikke bør ha mye besøk.

Innenfor nasjonalparkene og de andre store verneområdene kan nasjonalpark- og verneområdestyrene legge til rette for økt besøk gjennom ulike tilretteleggingstiltak, som for eksempel informasjon, merking, steinsetting av stier og klipping over myrer og fuktige områder. Utenfor disse områdene kan kommunen legge til rette for tiltak som kan bidra til å trekke besøkende til områdene, eksempelvis etablering av innfallsporier, overnattingstilbud mv.

Ved innføring av merkevarestrategien legger regjeringen til grunn at all tyngre tilrettelegging skal foregå utenfor verneområdene. Dette må derfor forankres i kommunale planer etter plan- og bygningsloven. Planer etter plan- og bygningsloven kan ikke endre eller svekke de beslutningene som er gjort for et verneområde etter naturmangfoldloven. Kommunene har som planmyndighet etter plan- og bygningsloven ansvaret for å ivareta områdene utenfor nasjonalparken og sikre at forvaltning, arealbruk og tiltak i disse områdene bygger opp under verdiene i verneområdet. En vellykket verdiskaping basert på naturverdiene forutsetter at det

gjøres en helhetlig planlegging etter plan- og bygningsloven både på kommunalt og regionalt nivå, der også besøksstrategiene innarbeides.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Legge til rette for at det utarbeides besøksstrategier for alle nasjonalparker innen 2020.
- Legge til rette for at det utarbeides besøksstrategier for landskapsvernområder og andre større verneområder der det er aktuelt. Områder med høyest besøk prioriteres først.
- Utrede mulige forenklinger i prosessen for utarbeidelse og godkjenning av besøksstrategier, samtidig som kvaliteten på strategiene sikres.
- Utvikle retningslinjer og veiledningsmaterieil for utvikling og oppfølging av besøksstrategier slik at disse også kan brukes i mindre verneområder og utenfor verneområder ved behov, for eksempel ved Nasjonale Turiststier.
- Videreføre veiledning om utvikling av besøksstrategier til alle forvaltningsmyndigheter og øke forståelsen for hvordan man kan bruke besøksstrategier som et verktøy i forvaltningen.
- Utvikle metodikk for sårbarhetsanalyser og gjennomføre sårbarhetsanalyser i utvalgte verneområder.

Eksempel fra oppstart av besøksstrategi for to landskapsvernområder. Sted: Mandal rådhus. Tid: 18 april 2018. Tilstede: Representanter fra reiselivet i området, grunneiere, natur- og miljøorganisasjoner, forvaltningsmyndighet, fylkeskonservator, kommuner, Miljødirektoratet med SNO. Foto: Maria Victoria Solstrand. Verneområdeforvalter.

4.3 Besøkssentre og naturveiledning

Det er til sammen etablert 25 autoriserte besøkssentre som formidler kunnskap om natur. Av disse har 15 spesielt ansvar for informasjon om nasjonalparker, 6 har spesielt ansvar for våtmarker inkludert Ramsarområder, 3 har spesielt ansvar for informasjon om rovdyr og ett om villrein. I tillegg er det etablert 5 autoriserte besøkssentre for verdensarv som ledd i en flerårig satsing med sikte på å etablere besøkssentre ved alle de norske verdensarvområdene.

Sentrene har som hovedfunksjon å formidle informasjon om natur, kulturminne- og verdensarvverdier, og medvirke til en god forvaltning av naturmangfold og kulturminner i verneområder og verdensarvområder. Sentrene inspirerer til friluftsliv ved å gi kunnskap om naturen, og ved å veilede og oppmuntre til å oppleve den. Sentrene bidrar også til å styrke lokalsamfunnets identitet og stolthet over de vernede verdiene. Der det er samisk bruk av verneområdene bør den synliggjøres i informasjon og veiledning.

Miljødirektoratet og Riksantikvaren bidrar til sentrenes utvikling, slik at de kan styrke arbeidet med formidling av kunnskap, stimulere besøkende til friluftsliv og øke verdiskapingen i lokalsamfunnet.

En del av sentrene har ansatte naturveiledere. Organiserte turer og opplegg/undervisning med naturveileder, kart med turforslag, informasjonstavler og godt merkede løyper er viktige tilbud til publikum. Mange besøkssentre samler et større fagmiljø, og har rolle som møteplass der verneområdeforvaltere, naturoppsyn, naturveiledere, fjellstyrer, friluftslivsinteressenter og næringsliv sammen kan utveksle erfaringer og utvikle ideer. Denne funksjonen bør stimuleres ytterligere. Det er satt i gang tiltak for å styrke samarbeidet mellom sentrene, samt mellom sentrene og staten, fylkeskommunene, Sametinget, kommuner og andre berørte virksomheter. Miljødirektoratet avholder årlige kurs og samlinger hvor alle de autoriserte sentrene møtes og utveksler erfaringer.

For å bedre kvaliteten på utadrettet kommunikasjon, bør det utvikles et tettere tverrfaglig samarbeid mellom de som arbeider med formidling. I dette arbeidet er museer, naturveiledere, natur- og kulturminneforvaltning, utdanningsinstitusjonene, natur- og kulturminneguidene og den enkelte bedrift viktige. Dette vil gi økt opplevelseskvalitet for både friluftslivet og bærekraftig reiseliv basert på natur- og kulturarven. Regjeringen legger i friluftslivsmeldingen vekt på å videreutvikle formidlingen av kunnskap om natur, kulturminner og verdensarvverdier ved besøkssentrene.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Fortsette å stimulere utviklingen av besøksentrene som en viktig formidler av norsk natur og veiviser ut i de store verneområdene.
- Utvikle kvalitetskriterier som naturveiledningen ved de autoriserte naturinfosentrene skal bygge på.
- Sørge for at det utvikles en felles mal for hvordan de autoriserte besøksentrene kan presentere sine naturveiledningsopplegg.
- Gi veiledning til sentrene og bidra til erfaringsutveksling og kompetanseoppbygging.
- Bidra til at besøksentrene blir gode møteplasser for samarbeid mellom frivillige organisasjoner, næringsliv og offentlig forvaltning.
- Revidere handlingsplan for besøksentrene når den eksisterende går ut i 2020.
- Styrke det nordiske samarbeidet mellom besøksentrene.
- Utvikle undervisningsopplegg som grunnlag for vertskapskurs.

Naturveiledning ved Halti nasjonalparksenter. Halti nasjonalparksenter AS er et autorisert besøkscenter for Reisa nasjonalpark. Foto: Pål Vegard Eriksen.

4.4 Nasjonalparkkommuner og -landsbyer

Ordningen med «Nasjonalparkkommuner» og «Nasjonalparklandsbyer» har eksistert siden 2008. Kommuner og tettsteder kunne da søke og få tildelt slik status av Miljødirektoratet etter gitte kriterier. Målet med ordningen er å stimulere til økt lokal verdiskaping og utvikling. I alt 34 kommuner fikk i perioden 2008 – 2013 status som nasjonalparkkommuner. Fem tettster fikk status som nasjonalparklandsbyer. Disse fem kom også med i programmet «Naturarven som verdiskaper» og utviklet mange tiltak for å profilere og utvikle bygdene rundt nasjonalparkene. Kommunene og tettstedene som har vært utpekt som nasjonalparkkommuner og nasjonalparklandsbyer har startet en egen forening som pr. i dag har 32 medlemmer.

Fra mai 2018 har kommuner med nasjonalparkareal kunnet søke Miljødirektoratet om status som nasjonalparkkommune etter nye kriterier. Nasjonalparkkommuner og nasjonalparklandsbyer vil også kunne ta i bruk merkevaren for Norges nasjonalparker, ut fra visse kriterier. Nasjonalparkkommuner som har statusen etter gamle kriterier, mister denne i 2021. Skal de opprettholde statusen som nasjonalparkkommuner, må de godkjennes etter nye kriterier.

En sterk merkevare er avhengig av at det er sammenheng mellom forventningene besøkende har til merkevaren og opplevelsen av den. For kommunene vil det viktigste være hvordan de besøkende opplever helheten med overnatting, lokal mat, natur- og kulturopplevelser. Kommunenes oppgaver og roller gjør at de har gode forutsetninger for å kunne bli sentrale aktører i arbeidet med å implementere merkevaren Norges nasjonalparker. Samtidig vil det kreve et målrettet arbeid med klare målsetninger

og konkrete tiltak om målsetningene for merkevaren skal nås.

Det er fastsatt visse kriterier for at nasjonalparkkommuner og nasjonalparklandsbyer skal kunne ta i bruk merkevaren Norges nasjonalparker. Kriteriene innebærer bl.a. at kommunene skal:

- forankre sin status som aktør under merkevaren Norges nasjonalparker i sine planer etter plan- og bygningsloven
- som aktør under merkevaren Norges nasjonalparker være med å innfri merkeverens målsetting om mer besøk, økt verdiskaping og bedre vern
- øke kompetansen for å sikre god lokal kunnskap om nasjonalparkkommunen, verneområdene og god service til gjestene

Det forutsettes at de nye nasjonalparkkommunene samarbeider godt med nasjonalparkstyrene om oppfølging av besøksstrategiene gjennom tilrettelegging både innenfor og utenfor verneområdene.

Miljødirektoratet og foreningen vurderer nå om nasjonalparklandsbyene skal videreføres som en egen ordning, og om de også skal være aktører under merkevaren, eller om funksjonen landsbyene er tiltenkt best videreføres om de inngår i en nasjonalparkkommune.

Foreningen Norges nasjonalparkkommuner har i flere år fått tilskudd fra Miljødirektoratet til prosjekter. Regjeringen mener foreningen er viktig for å bidra til lokal verdiskaping og engasjement for nasjonalparkene og har derfor i statsbudsjett 2019 gått inn for å gi foreningen et grunntilskudd over budsjettet til Klima- og miljødepartementet. En stabil finansiering vil gi en forutsigbarhet for nasjonalparkkommunene- og landsbyene, og vil bidra til at foreningen kan bistå medlemmene med å kvalifisere seg som aktører under merkevaren og implementere merkevaren i egen virksomhet.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Bidra til at foreningen Norges nasjonalparkkommuner får rammebetingelser som gjør at de kan bistå medlemmene med å implementere merkevaren Norges nasjonalparker.

Bruk av merkevaren Norges Nasjonalparker ved infopunkt i Geilo sentrum. Foto: Trond Erik Buttingsrud.

4.5 Andre ordninger som kan bidra til å styrke forvaltning av verneområdene.

4.5.1 Tilskudd til verdiskaping basert på naturarven

I reiselivsmeldingen (Meld.St.19 (2016-2017) *Opplev Norge – unikt og eventyrlig*), fremhevet regjeringen at nasjonalparkene og andre store verneområder også skal bidra til lokal verdiskaping innenfor rammene av det enkelte verneområdet. Reiseliv kan i mange tilfeller utøves i verneområdene uten at det kommer i konflikt med vernet.

Med bakgrunn i erfaringene fra verdiskapingsprogrammet «Naturarven som verdiskaper» gir Klima- og miljødepartementet årlig tilskudd som forvaltes av Miljødirektoratet til prosjekter som skal bidra til verdiskaping i områder rundt verneområder og i andre områder med viktig natur. Målet med ordningen

Bred verdiskaping

Verdiskaping er mer enn økonomisk fortjeneste for enkeltpersoner eller enkeltbedrifter. Når vi legger til rette for verdiskaping skal det også gi verdiskaping for lokalsamfunnet og ikke minst ivareta verdiene i naturen på lang sikt. Derfor er det hensiktsmessig å fokusere på flere former for verdiskaping og gjennom det sikre en bærekraftig utvikling.

Hovedpoenget med bred verdiskaping er å se ulike verdiskapingsformer i sammenheng og skape gjensidig forsterkende samspill mellom dem. Man må ha en helhetlig og bred tilnærming når man jobber med tilrettelegging for verdiskaping med utgangspunkt i naturmangfold. Begrepet deles inn i fire former for verdiskaping; økonomisk, kulturell, sosial og miljømessig.

Miljømessig verdiskaping innebærer å styrke kvalitetene og verdiene knyttet til kulturminner, kulturlandskap og natur. Miljømessig verdiskaping oppstår ved at disse verdiene skjøttes og bevares slik at kulturarven og naturmangfoldet sikres. Dette oppnås blant annet gjennom god helhetlig planlegging.

Kulturell verdiskaping innebærer økt kunnskap og bevissthet om lokal kultur- og naturarv, særpreg, tradisjoner, historiefortelling og symboler som gir grunnlag for formidling og utvikling av en stedlig identitet og stolthet.

Sosial verdiskaping innebærer utvikling av felles forståelse, engasjement, tillit og tilhørighet som oppstår gjennom samarbeid, samhandling, dugnad, frivillighet, fellesskap og nettverk.

Økonomisk verdiskaping innebærer økt lønnsomhet gjennom produksjon og salg av varer og tjenester og økt sysselsetting for lokalsamfunnet, for eksempel som følge av innovasjon, merkevare- og omdømmebygging.

For nærmere utdyping se «Den brede verdiskapingen» Telemarksforskning Rapport 20-2009 og «Duett eller duell? Reiseliv og lokalsamfunnsutvikling» Telemarksforskning rapport 139 -2013 og « Naturarv skaper verdier - Sluttanalyse av Naturarven som verdiskaper Telemarksforskning Rapport 351-2014. Se også <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M380/M380.pdf>

er å medvirke til at verneverdiene i verneområdene blir opprettholdt eller øker slik at verneområdene og andre verdifulle naturområder fremdeles kan være en viktig ressurs i samfunnsutviklingen. Tilskuddene har i stort gått til tiltak av samme type som fikk støtte i prosjektene i programmet «Naturarven som verdiskaper».

Tilskudd kan bli tildelt til tilrettelegging for ferdsel, ulike typer informasjon, naturfaglig kompetanseheving i reiselivsvirksomheter og tiltak for å bedre samarbeid og kunnskap om verneområder i koplingen mellom naturforvaltning, næring og lokalsamfunn. Tilskudd kan også gis til tiltak i tråd med besøksstrategier og for å utvikle verneområder som merkevare. Etter som flere områder får besøksstrategier vil det være naturlig å prioritere tiltak utenfor verneområdene, da det for tiltak inne i verneområdene også er mulighet for finansiering fra budsjettposten for tiltak i verneområder.

Tilskudd er gitt til noen prosjekter som har vært utviklet i flere trinn og som har gått over flere år. Hvis prosjektene har utviklet seg godt, har prosjektene fått støtte to til tre år på rad. Samtidig har prosjektene måttet være innrettet slik at de kunne avsluttes med det årlige tilskuddet de har fått. På denne måten har det vært mulig å gjennomføre større tiltak som gir gode resultater.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Prioritere tiltak som er i tråd med besøksstrategier og/eller støtter opp under utviklingen av verneområder som merkevare.
- Oppfordre nasjonalpark- og verneområdestyrene og kommuner i tilknytning til verneområdene, spesielt nasjonalparkkommuner, til å samarbeide for å tilby besøkende gode helhetlige opplevelser.

Eksempel på fugleskjul på Steilnes, som har fått midler til verdiskaping basert på naturarv. Foto: Tormod Amundsen / Biotope

4.5.2 Villreinfjellet som verdiskaper

Som eneste land i Europa med intakte høyfjellsøkosystemer med bestander av villrein, har Norge et internasjonalt ansvar for å ta vare på villreinen og dens leveområder. Som en oppfølging av St.meld. nr. 21 (2004–2005) *Regjerings miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*, og Innst. S. nr. 228 (2004–2005) startet i 2007 et arbeid med regionale planer etter plan- og bygningsloven for en helhetlig forvaltning av fjellområder som er spesielt viktige for villreinens fremtid i Norge. Planene skal avgrense nasjonale villreinområder og sikre en langsiktig arealforvaltning i de aktuelle fjellområdene med randområder. Det er utarbeidet og vedtatt i alt syv slike planer, som til sammen dekker de ti nasjonale villreinområdene. Disse planene legger viktige føringer for forvaltningen av villreinens leveområder hvor hensynet til villreinens behov og andre samfunnsinteresser er avveid.

Gjennom god tilrettelegging kan i de fleste tilfeller både villrein og friluftsliv ivaretas. Undersøkelser viser at de aller fleste friluftslivsutøvere følger merkede stier og oppkjørte løyper. Med aktiv tilrettelegging kan dermed det meste av ferdselen styres utenom viktige funksjonsområder for villrein, som kalvingsområder, viktige beiteområder og trekkveier. I nasjonalparkene skal det utarbeides besøksstrategier. Disse planene, samt de regionale villreinplanene, vil være

viktige verktøy både ved spørsmål om valg av traseer for stier og løyper og for saker som gjelder drift av turisthytter.

Med utgangspunkt i Stortingets behandling av 2017-budsjettet, ble det i revidert nasjonalbudsjett (jf. Prop. 129 S og Innst. 401 S (2016–2017)) etablert en tilskuddsordning for villreinfjellet som verdiskaper. Programmet «Villreinfjellet som verdiskaper» har som mål å stimulere til bred verdiskaping knyttet til de ti nasjonale villreinområdene, særlig innrettet mot ulike deler av reiselivet. Programmet skal medvirke til god gjennomføring av de regionale planene for villreinområdene og til å utvikle og spre kunnskap om villreinen og villreinfjellet til ulike målgrupper.

Eksempel på prosjekt som har fått midler fra «Villreinfjellet som verdiskaper»:

Oppland fylkeskommune har fått innvilget midler til et prosjekt kalt «Villreinfjellet Rondane som verdiskaper». Prosjektet har som mål å øke den brede verdiskapinga i områder tilknyttet Rondane villreinområde. For Opplands del er det i Rondane man har kommet lengst i arbeidet med regional plan og oppfølging av tilhørende handlingsprogram, samt i arbeidet med besøksstrategi for nasjonalparkområdet. Planprosessene har vært tunge og det er nedlagt mye arbeid for å skape forståelse for villreinens og områdets behov, og ikke minst for å imøtekomme og balansere nasjonale villreinmål med lokalbefolkningas og næringsdrivendes ønsker og ambisjoner. I prosjektet vil man flytte DNT-hytta Gråhøgdbu til Maihaugen på Lillehammer, følge opp en mulighetsstudie for Spranget/Mysusæter og kvalitetssikre og oppdatere informasjon om kulturminner i Rondane.

OPPFØLGINGSPUNKTER:

- Videreføre verdiskapingsprogrammet for villrein fjella.
- Tilrettelegge for å styre ferdsel utenom viktige områder for villrein, for eksempel kalvingsområder, viktige beiteområder og trekkveier.
- Bidra til å utvikle sertifiseringsordning for bedrifter som tilbyr naturguiding o.l. inn i villreinområder i tråd med gjeldende forvaltningsplan.
- Bidra til å utvikle informasjonsmateriell og annen formidling om villrein ved innfallsporter og andre startpunkter for turer.

Skilting ved Moskusstien, Dovrefjell- Sunndalsfjella nasjonalpark. Foto: Miljødirektoratet

4.5.3 Nasjonale Turiststier

Flere stier som har svært stort besøk der internasjonale turister utgjør en stor andel, har utfordringer knyttet til slitasje, søppel, sanitære forhold, ulykker, beredskap og behov for bedre og mer informasjon om for eksempel vanskelighetsgrad og hvordan man kan ferdes trygt. Skal Norge fortsette å være et bærekraftig reisemål og disse turmålene forbli attraktive, er det nødvendig å ta helhetlige grep. Ordningen med Nasjonale Turiststier ble etablert i 2017 for å bidra til å løse disse utfordringene. Tilskudsordningen

Nasjonale Turiststier gir tilskudd til ulike typer tiltak som bidrar til å redusere ovennevnte utfordringer. Ordningen skal ikke legge til rette for mer utbygging og tiltak enn det som er nødvendig, og alle tiltak skal være innenfor rammene av allemannsretten.

Et lite utvalg stier kan bli autorisert som Nasjonal Turiststi. Høsten 2018 ble kriteriesettet for autorisasjonsordningen fastsatt av Klima- og miljødepartementet. Det er et begrenset antall stier (inntil 15) som kan bli autorisert som Nasjonale Turiststier. Stiene som blir autorisert, vil bli prioritert ved tildeling av midler fra tilskudsordningen. Miljødirektoratet leder arbeidet, veileder mulige søkere og har blant annet utviklet et forslag til hvordan en besøksstrategi for Nasjonale Turiststier kan se ut.

Nasjonale Turiststier skal, gjennom et begrenset utvalg av stier og turmål, være gode eksempler for bærekraftig norsk reiseliv. Utarbeidede besøksstrategier bidrar til å ivareta opplevelseskvaliteter for den besøkende og verdiskapning for lokalmiljøet, samtidig som natur- og kulturverdier ikke forringes.

Villrein i Hjerkin landskapsvernområde. Foto: Anne Elisabeth Scheen, Klima- og miljødepartementet.

5. Økonomiske og administrative konsekvenser av handlingsplanen

De offentlige kostnadene ved gjennomføring av handlingsplanen er knyttet til ansettelse av nasjonalpark- /verneområdeforvaltere, utarbeidelse av forvaltningsplaner, styrket oppsyn i verneområdene og ulike skjøtsels- og forvaltningstiltak. Disse utgiftene dekkes over Klima- og miljødepartementets del av statsbudsjettet. Den årlige budsjettmessige oppfølgingen av dette vil være avhengig

av den økonomiske utviklingen og budsjettsituasjonen.

Gjennomføring av handlingsplanen vil kreve arbeidsinnsats fra blant annet nasjonalparkforvaltere, fylkesmenn og Statens naturoppsyn. Utgiftene dekkes innenfor de til enhver tid gjeldende budsjetttrammer.

Gjuvslandslia landskapsvernområde og Utvalgte kulturlandskap, endring fra 1993 (øverst) til 2011 (nederst). Fotografering i 2019 ville trolig vist gjenåpning på grunn av økt skjøtsel.
Foto: Oskar Puschmann, NIBIO.

Utgitt av:
Klima- og miljødepartementet

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjoner er også tilgjengelige på:
www.regjeringen.no

Publikasjonskode: T-1566 B
ISBN (pdf) 978-82-457-0514-0
ISBN (Print) 978-82-457-0515-7

Skageflå i Geiranger – Herdalen landskapsvernområde, i verdensarvområdet
Vestnorsk fjordlandskap. Foto: Marie Selboskar Lier, Miljødirektoratet.
Design og ombrekking: Melkeveien designkontor as
Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
05/2019 – opplag 300